

UNA RELACIÓ DESCONEGUDA SOBRE TERRA SANTA:
LES NOTÍCIES VERDADERES, DEL FRANCISCÀ PAU POU
(1732-1737)

ANTONI HOMS I GUZMÁN

A la Biblioteca de Catalunya de Barcelona i sota el número 2.456, s'hi troba un llibre manuscrit de 118 folis (200 × 147 mm) que conté diversos escrits de caràcter religiós. El primer, que ocupa del foli 2r fins al 18v, s'intitula: *Noticias verdaderas del que passà, véu y visità lo P. Pau Pou en la peregrinació féu en Terra Santa de Jerusalem desde lo dia 15 de juliol del any 1732 que partí de Barcelona fins lo any 1737, als 2 de setembre que desembarcà en Mataró.*¹

L'orde franciscà estigué present a Terra Santa gairebé des de la seva fundació i aquesta presència quedà consolidada des de l'any 1342, quan els fills de Sant Francesc reberen l'encàrrec pontifici de custodiar en exclusiva els llocs sants de Palestina. A partir d'aquest moment, frares de tots els països europeus començaren a traslladar-s'hi per

1. Els altres textos són: Del foli 19r fins al 31v: *Despediment de Christo y de sa mare Maria Santíssima*. Del foli 32r al 95v: *Passió de Christo Nostre Senyor* (32r-60v, primer acte; 61r-79r, segon acte; 80v-95v, tercer acte). Del foli 96r al 98r: *Loa de la creació del món*. Del foli 99r al 103r: *Acte de la Conversió de la Samaritana*. Al final del foli 103r, hi diu amb la mateixa lletra del copista: dia 11 febrer 1785. A partir del foli 104r hi ha anotacions de comptes i pagaments, i al 118v s'hi llegeix: "Escrito por mano y pluma de Domingo Pasqual, Joseph Constansó, Antonio Constansó, Mariano Constansó".

treballar en la tasca de manteniment dels monuments i d'atenció espiritual de l'escassa població autòctona cristiana o d'obediència romana que hi havia. També, i de manera especial, acollien i atenien materialment i espiritualment els pelegrins occidentals que hi arribaven. L'actuació franciscana no va ser expansiva o proselitista, perquè els ho era prohibit de manera taxativa per les autoritats primer àrabs i després turques.

L'estada a Terra Santa era molt dura per diverses causes. D'una banda, el clima i, sobretot, les pestes contínues, delmaven la població sense misericòrdia, un flagell que evidentment no respectava els convents franciscans, els quals algunes vegades havien quedat gairebé buits. De l'altra, l'hostilitat que envoltava els franciscans aclaparava els religiosos i feia aconsellable no allargar-ne massa l'estada. Així, ja a la primeria del segle XVI, el contingent de religiosos es renovava cada tres anys, per bé que els frares que se sentien amb ganes de romandre-hi i tenien forces per fer-ho podien demanar de quedar-s'hi. De fet, no són escassos els que hi passaren la vida.

Tot i el grau elevat de perillositat que tenia el servei religiós a Palestina, no era aquesta vivència de sacrifici la que impressionava més els religiosos, sinó la de conèixer directament l'escenari de la vida de Jesús, un coneixement que no tenia comparació amb cap altra experiència humana i per la qual els qui s'hi podien estar un temps se sentien privilegiats. Per això és que intentaven retenir cada pas fet en aquella terra per mitjà de l'escriptura i han estat molts els que ens n'han deixat el record.

Al segle XVIII, molts religiosos catalans, valencians i mallorquins feren aquesta estada a Terra Santa i fins ara se'n coneixen tres que hagin deixat un relat d'aquella experiència, tots tres escriptors en llengua catalana: el pare Pau Pou, del Principat, que s'hi estigué entre els anys 1732 i 1737, un mallorquí que l'acompanyà i que volgué romandre anònim, i el pare Joan López, que hi anà trenta anys després. El relat de l'osonenc Joan López fou publicat per Jaume Collell l'any 1900 amb el títol de *Relació de la peregrinació a Jerusalem*.² El títol és enganyós, perquè allò que López ens explica en realitat és la seva estada a Síria i altres llocs entre els anys 1762 i 1781. És escaient de fer aquí un aclariment a propòsit de la paraula *peregrinació* que trobem

2. Aquesta obra mereix l'atenció i el comentari elogiós d'Antoni Comas a M. de Riquer; A. Comas; J. Molas, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1964, vol. IV, p. 517.

en els títols d'aquests relats i d'altres escrits per franciscans que havien passat uns anys a Terra Santa i que, per tant, no eren pròpiament pelegrins. Segons que ens explica el pare Pou, els frares de Terra Santa dedicaven un any a recórrer i conèixer bé els llocs sants que en un moment o altre havien d'ensenyar als pelegrins, *strictu sensu*, i per aquest motiu aquest període de formació era conegut com a «peregrinació» entre els frares instal·lats a Jerusalem.

A aquestes tres narracions, encara hi hauríem hagut d'afegir una quarta de la qual havia parlat Josep Pijoan al començament del segle xx. A l'article «Un nou viatge a Terra Santa»,³ el després famós historiador de l'art donava notícia d'un manuscrit anònim que es conserva a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona amb el títol de *Terra Santa o Jardí Seràfich Històrich*,⁴ però és ocasió oportuna per a precisar que no és realment un viatge, sinó un tractat sobre la Terra Santa. Escrit cap a mitjan segle xviii, és una obra dividida en dues parts ben distintes. En la primera sobresurten dos capítols extensíssims, el IV i el V, «Memòria dels religiosos del P.S. Francesch que en Terra Santa foren martirisats des del principi de l'Orde fins a nostre temps» i «Sèrie dels guardians del sagrat Monte Sion ab las notícias de moltas cosas notables que en son temps succehiren», respectivament, de títol ben expressiu. Aquest darrer, que ens permet de datar el llibre cap a mitjan segle xviii,⁵ és escrit aprofitant les investigacions fetes per un historiador de l'orde.⁶ La segona part és la traducció fidel i completa del llibre del franciscà Mariano Morone di Maleo⁷ *Terra Santa nuovamente illustrata*,⁸ la qual és, per la seva part, un compendi i posada al dia de la magna obra del pare Quaresmio, *Historica, Theologica et Moralis Terrae Sanctae Elucidatio*. *Terra Santa o Jardí Seràfich Històrich* és, en realitat, la juxtaposició de dues obres per a formar una espècie

3. *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, (1907), p. 374.

4. Figura amb el número 90 al catàleg de manuscrits, on es precisa que és un volum relligat de 346 folis útils de 330 x 240 mm.

5. L'autor diu al foli 11v: «Corren, donchs, fins a l'any present 1753...».

6. P. Juan de Calahorra, *Crònica de la Província de Syria y Tierra Santa*, Madrid, 1684.

7. Era religiós franciscà observant de la província de Milà i fou guardià de la Custòdia de Terra Santa des del 22 de març de 1652 al final d'agost de 1657.

8. Piacenza, 1669-1670. Es compon de dos volums (el primer de 498 pàgines i el segon de 435). Es traduí a l'alemany. Obra avui raríssima, n'hi ha un exemplar a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

d'enciclopèdia sobre la Custòdia de la Terra Santa, ja que Morone féu una compilació molt completa de notícies sobre aquella província franciscana, amb les vicissituds passades allí pels religiosos, l'estat dels monuments més interessants i la història de Palestina des dels temps bíblics fins al domini turc. És, doncs, un treball de traducció i adaptació del castellà i de l'italià fet amb una correcció molt estimable que demostra l'excel·lent capacitat expressiva del català en mans de persones que hi confiaven i se sentien competents per a servir-se'n.

L'AUTOR DE LES *NOTÍCIES VERDADERES*

No se sap res del pare Pau Pou. L'única notícia certa que en tenim és que morí al convent de Santpedor, prop de Manresa, un 17 de juliol d'un dels anys compresos entre 1753 i 1756, ja que l'obituari general de l'orde a Catalunya recollia les defuncions en les trobades triennals.⁹ Tota la resta és ignorada: data de naixement, de professió religiosa, d'ordenació, estudis i vida religiosa. Si fem cas del títol del relat, el fet que s'anomeni Pare ens indica que s'havia ordenat i, per tant, que era un home que havia seguit els estudis preceptius en els ordes religiosos.

Segons que es desprèn de la lectura del seu relat, el nostre franciscà tendeix a la sornegueria i a l'escepticisme. A més a més, no és gaire procliu a comprendre la gent del país que trepitja: els àrabs i turcs perquè són infidels, i els cristians apartats de Roma perquè són cismàtics. Mai no comenta res dels jueus.

EL RELAT

A l'època en què el pare Pau Pou escriví el seu relat, ja existia una abundosa producció escrita sobre Terra Santa feta per pelegrins, viatgers, frares i erudits de l'orde, de manera que el nostre religiós no podia pas pretendre informar de cap novetat. Escriví amb la modesta finalitat de tenir un recordatori personal del seu pas pel país de Jesús i, de passada, donar a conèixer als germans de la seva comunitat que hi estiguessin interessats com era l'estada d'un frare senzill en aquella

9. *Necrologium Fratrum Minorum Provinciae Cathalauniae*, Vic, 1928.

missió, quin tipus de vida s'hi feia, com era la vida quotidiana. No es proposa de donar, doncs, cap notícia àmplia i documentada de l'estat de la Custòdia de la Terra Santa, sinó que es conforma a descriure les principals festes i celebracions litúrgiques.

Les *Notícies verdaderes* tenen l'origen en un diari on el religiós anotava per ordre cronològic allò que més l'impressionava. Per tant, és el gènere memorialístic català el que resulta augmentat amb el text que donem a conèixer aquí, més que no pas el de viatges, encara que s'hi poden trobar referències a la vida diària en un país del Mediterrani oriental.

El pare Pau Pou escriu a rajaploma, sense cap cura estilística, i se serveix d'una ortografia que podríem qualificar de tradicional. La narració segueix l'ordre cronològic i està dividida en apartats sense numerar.

Comença amb l'intitulat «BARCELONA» (foli 2r), on explica la sortida de Barcelona el dia 15 de juliol de 1732, l'escala a Marsella, el camí de Xipre, del 22 al 29 de juliol, i l'arribada en aquesta illa el 18 de setembre. En el següent apartat, «XIPRE» (foli 2v), el pare Pou narra com s'estatjà a Làrnaca, al convent dels franciscans, i s'hi estigué dos mesos i mig, fins que rebé l'ordre d'anar a Natzaret. Llavors es traslladà a la costa i s'embarcà amb destinació a Caifa i abandonà la nau a Acre. D'aquesta ciutat baixà a Natzaret en un viatge a lloms de ruc que durà set hores. Hi arribà el novembre de 1732. En el tercer apartat, «NATZARET» i «GALILEA» (foli 3v), s'hi descriu Natzaret i els voltants, amb una visita a Tiberíades el 6 de desembre de 1732. La visita al mont «TABOR» (foli 6r), feta durant l'estada en aquesta regió mereix, en opinió del pare Pou, un apartat en la narració. L'estada a Natzaret durà deu mesos i finalment fou destinat a Jerusalem. Per a anar cap a la ciutat santa agafà la direcció contrària i pujà a Acre, on s'embarcà per baixar a Jafa. De Jafa passà a Rama i el 17 de setembre en sortí cap a Jerusalem. L'apartat «JERUSALEM» (foli 8r) és dedicat a la descripció dels llocs sants de la ciutat. El dia 24 de setembre de 1733 entrà com a vicari de cor a la basílica del Sant Sepulcre. L'estada, que durà deu mesos, és a dir, fins a l'1 de juliol de 1734, s'explica en l'apartat següent, «SANT SEPULCRE» (foli 10v), on trobem la descripció dels actes litúrgics que s'hi fan, tant dels llatins com dels ortodoxos. A continuació fou destinat a «BETLEM» (foli 14r). S'hi estigué des de l'1 de juliol de 1735 a l'1 de juliol de 1736. Igual que en el cas de l'estada a la basílica del Sant Sepulcre, aquí el pare Pou explica les funcions religioses que s'hi fan, com també les sortides a diversos llocs dels voltants. El

penúltim apartat, «JUDEA» (foli 15v), recull els últims mesos de l'estada a Terra Santa. L'1 de juliol de 1736, el nostre compatriota fou destinat a Ain Karem, lloc del naixement de Joan el Baptista, a prop de Jerusalem. Finalment, la «TORNADA» (foli 16r). El dia 14 de març de 1737, a les 8 del vespre, sortí de Jerusalem cap a Jafa, ciutat on s'embarcà camí de Saida. Va fer escala a Acre i l'aprofità per visitar el Carmel. S'embarcà a Saida el 14 de maig de 1737 amb destinació a Xipre. De Xipre passà a Marsella, on arribà el 2 de juliol. La darrera etapa del viatge és Marsella-Mataró, on arribà el 2 de setembre de 1737.

La major part del text està dedicada a la descripció dels llocs sants de Judea i Galilea i, especialment, de la vida religiosa que s'hi fa, reflectida sobretot en els actes litúrgics de les grans diades –setmana santa i Nadal–, a la basílica del Sant Sepulcre i a Betlem. El relat és, en general, eixut, però bastant detallat, i per tant útil per a la història de la Custòdia de la Terra Santa. Una certa amenitat li donen les anècdotes que l'autor escampa en el transcurs de la narració, gairebé totes amb gent del país com a protagonistes. En general, són expressió d'un distanciament cultural insalvable entre el frare occidental i la població musulmana, i també religiós en el cas de les altres confessions cristianes presents. Això fa que s'hi esmunyi algun qualificatiu que avui trobem poc correcte (mones, canalla), per més que alguna vegada sigui motivat per alguna pedrada, bastonada o acció hostil.

El pare Pou dedica molt poc espai al trasllat a bord d'una nau de càrrega, però sabem que era un viatge llarguíssim i pesat. A l'anada, li calgueren només vint-i-cinc dies per a anar de Marsella a Xipre, però a la tornada, el viatge entre Xipre i Mataró durà del 14 de maig al 2 de setembre, amb quarantena a Marsella inclosa. El nostre franciscà desaprofita l'ocasió de parlar-nos de Marsella, Xipre i altres llocs, un silenci que ens confirma en la idea que el pare Pou volgué conservar especialment els records religiosos de la seva estada a Terra Santa.

Com hem dit més amunt, en català s'han escrit, igual que en altres llengües, textos de caire autobiogràfic basats en l'experiència religiosa del pelegrinatge o l'estada llarga a l'anomenada Terra Santa. El seu nombre no és gran, però arrenca al segle XIV i, amb l'excepció –per ara– del XVI, en trobem a cada centúria, en especial a la vintena. Les *Notícies verdaderes* formen part d'aquest conjunt, però aquest gènere tan venerable i persistent que ha suscitat l'interès dels historiadors i filòlegs a moltes literatures europees no ha rebut encara entre nosaltres una atenció similar. Ara fa justament cent anys, el canonge Collell va

rescatar els primers textos de pelegrins catalans a Terra Santa. Que serveixi aquesta edició de record d'aquella iniciativa i d'estímul a continuar-la.

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

Amb la publicació de les *Notícies verdaderes* volem donar a conèixer un text que té un interès que sobrepassa l'àmbit lingüístic català. Cal tenir en compte que els llibres de viatges i similars susciten interès als països visitats i, en el cas dels relats antics, el d'historiadors i antropòlegs. Per aquest motiu, ens ha semblat més escaient transcriure el manuscrit de manera que, sense traïr en res el llenguatge de l'autor, fos més fàcil de llegir per als coneixedors del català i, amb un bon diccionari a l'abast, també accessible als estudiosos estrangers.

La modernització del text s'ha fet d'acord amb els criteris següents:

a) Hem fet alguns canvis en la puntuació.

b) Regularitzem les majúscules, guionets i apostrofació.

c) Pel que fa a l'ortografia, regularitzem el vocalisme àton *a/e* i *o/u*, com també l'ús de la *h*, de *u* i *v*, de *j* i *y*, i de *s,ss* i *ç*; suprimim la *h* intervocàlica i final d'acord amb la normativa actual; deixem *ch* per al so africacat palatal només en els castellanismes i quan l'autor adopta aquesta grafia. Fem el mateix amb els usos de *tan/tant* i *quan/quant*. Per confluència fonètica, *ab* és usat de vegades amb el sentit de *en*. S'ha canviat segons el sentit i així es fa constar en nota.

d) Modernitzem les reminiscències de l'ortografia llatina: els acabaments en *-tió* i els grups de *s* inicial més consonant, afegint, en aquest cas, una *e* o traient la *s* quan calia; reduïm les consonants dobles; canviem *ph* per *f*.

e) S'ha respectat la morfologia i el lèxic de l'original. S'han conservat els castellanismes i estrangerismes en general, els arcaïsmes i els col·loquialismes. No hem mantingut, però, formes com *ab*, *ahont*, *beurer*, *mourer*, *veurer* i *semmana*, les quals hem substituït per *amb*, *a on*, *beure*, *moure*, *veure*, *setmana*. Els topònims, però, s'han adaptat a les grafies actuals, concretament a les que es troben a la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

f) Igualment es respecta la sintaxi. L'autor tendeix a eliminar *a* i *que*, les quals restituïm entre claudàtors quan creiem que això farà més comprensible el sentit de la frase.

IN NOMINE DOMINI. AMEN.

NOTÍCIES VERDADERES DEL QUE PASSÀ, VÉU¹⁰ I VISITÀ LO PARE FRA PAU POU EN LA PEREGRINACIÓ [QUE] FÉU EN TERRA SANTA DE JERUSALEM DES DE LO DIA 15 DE JULIOL DE L'ANY 1732 QUE PARTÍ DE BARCELONA FINS L'ANY 1737, ALS 2 DEL MES DE SETEMBRE, QUE DESEMBARCÀ EN MATARÓ.

BARCELONA

[2r]

Dia 15 del mes de juliol de l'any 1732 isquérem de Barcelona per Marsella amb un gànguil¹¹ carregat de banyes (consideren què olor tan bello per la primera sortida).

Passàrem lo golfo de León tenint una poca de borrasca i arribàrem a Marsella el dia 22, carregada¹² l'embarcació de dit càrrec i nosaltres carregats de picades de la gent¹³ que eixien de dit càrrec.

S'encontra en Marsella un port bellíssim. Judiquí que hi hauria algunes set-centes embarcacions amb setze galeres. La ciutat és polida, però la mateixa brutícia, esto és la ciutat antiga.

Dia 29 de dit mes isquérem de Marsella per Xipre¹⁴ passant cerca de Sardenya amb una barca de les més grans, i después passàrem cerca de Malta, a on tinguérem una poca de borrasca i se faltà poc la nit de sant Llorenç de no investir en terra per lo poc cuidado dels mariners.

De Malta passàrem cerca Càndia.¹⁵ És la isla de Càndia, segons diuen, de 150 hores de ruedo, i les muntanyes molt altes, i crec serà molt freda, pues tot lo any hi ha neu, i nosaltres la vérem¹⁶ des de l'embarcació, sent així que era el mes d'agost.

De Càndia passàrem a Xipre, i als 18 del mes d'agost arribàrem a Xipre havent estat per la mar vint-i-cinc dies sens tocar en ninguna part.

[2v] Havent desembarcat nos n'anàrem al convent de Làrnaca,¹⁷ que

10. *véu*: veié.

11. *gànguil*: vaixell de càrrega.

12. *carregada*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu carregat.

13. *gent*: es refereix, irònicament, als insectes que pul·lulaven entre la càrrega.

14. *Xipre*: al manuscrit, Cipre. Pou segueix una grafia italianitzant.

15. *Càndia*: l'altre nom amb què és coneguda l'illa de Creta.

16. *vérem*: veiérem.

17. *Làrnaca*: al manuscrit, Àrnica, que és el nom italià de Làrnaca. És situada

dista del mar un quart, amb lo capità que nos acompanyà, i allí li donàrem les gràcies del bé que nos havia tractat, pues lo més abundant i millor que nos donà (esto és, alguns dies) era una gallina petita per a vuit persones i un poc d'arròs, que quan era de dos anys me'n donaven més, amb unes galetes que los matalots¹⁸ no les volien. Esto se dóna [a] qui va per lo món, i així s'aprèn de viure.

XIPRE

És Xipre una isla com la de Càndia de gran, però molt fèrtil d'un tot. No té port, sinó una estupenda platja amb son castell cerca la mar. La capital ciutat d'esta isla està set hores apartada d'on se desembarca, i la ciutat se diu Nicosia,¹⁹ i esta que està sols un quart del port se diu Làrnaca. És esta ciutat suficient i se compon de grecs, turcs, maronites, i la llengua que ací parlen estos comunament és la llengua grega. Hi ha nació també francesa amb son cònsol.

S'encontren²⁰ en esta isla dos com a estancs de la sal,²¹ que sent així que l'aigua hi va de dos rieres i dolça, se fa la sal per mitja Europa sens tenir-hi ningun cuidado, i és que la terra és tota salinosa i l'aigua d'est país no és bona per esta causa, però en lo demés de la isla l'aigua és boníssima, com també lo pa i lo vi i demés queviures, i molt barato.

Cerca d'estes salines hi ha una mosquee que los turcs hi tenen gran veneració, pues diuen que allí està enterrada la mare o la germana de Mahoma, i quan van les mores o turques a visitar aquella mosquee o mesquita han d'entrar a recules, la cara a la porta, per la gran veneració [que] li tenen –judiquen quines mones!

[3r]Per lo mes de setembre de dit any donaren fondo davant esta ciutat de Làrnaca dos cossaris²² i la causa fou perquè donaren avís que

molt a prop de la costa de l'illa que dóna a Àfrica i a 50 km de Nicosia. Hi residien els còsols, tot i que Nicosia era la capital de l'illa, a causa del port. També hi havia un convent de caputxins.

18. *matalots*: del francès *matelot*, mariner. El *DECLLC* en dóna la primera documentació en català el 1805.

19. *Nicosia*: situada al centre de l'illa, a la vora del riu Pedies. Durant les croades passà a mans dels Lusignan, els quals en feren la capital del seu regne fins al 1488 en què, com tota l'illa, quedà sota poder venecià. El 1570, fou ocupada pels otomans.

20. *S'encontren*: corregit segons el sentit. Al manuscrit, s'encontra.

21. Aquests estancs estaven molt a prop de Làrnaca.

22. *cossaris*: al manuscrit, cusaris: corsaris.

portaven alguns dos-cents turcs esclaus, i eren dos vaixells maltesos, i és tal el temor que els²³ tenen que tota la isla s'alborotà i tota la nit i dia feren guarda per la marina, i havent donat avís si els volien comprar, lo baixà o governador los comprà i després que els tingué en son poder i en terra féu pagar a cada u dels turcs que eren esclaus lo doblat que ell n'havia pagat (miren què justícia; i si amb ells se fa tal cosa, ¿què faran amb nosaltres?).

Anàrem a dos enterros de dos francesos i anàrem a cercar-los en sa casa amb creu alta²⁴ i capa, i al tornar al convent anàvem dient lo *Miserere* resat. Aquí fou quan comencí a veure dones amb calces,²⁵ quan per totes parts les porten, esto és, en la ciutat, però en los llocs ni hòmens ni dones ne porten; però hòmens, dones i criatures tots pipen, si tenen tabaco.

Estiguí en esta isla alguns dos mesos i mig i me manaren anar a Natzaret, pàtria de Jesucrist, i partint d'esta isla amb un vaixell anàrem a donar fondo al port de Caifa.²⁶ Dista de Xipre com de Barcelona a Mallorca, i donat fondo saludàrem a la Verge del Carmel, que està molt cerca. Passada la nit nos n'anàrem a Acre, que altre temps s'anomenava la Gran Ptolemaida.²⁷ Aquí fou la primera fundació dels cavallers de Malta, i encara [a] la iglésia de Sant Joan estan les voltes enteres, i era iglésia a tres naus. Aquí fou, quan entraren los moros a força d'armes, que unes monges se llevaren los nassos per aparèixer més desfigurades i guardar la virginitat, i veient los sarracenos a les monges d'esta manera, les mataren a totes; i encara se coneix algun poc lo convent. És Acre una ciutat petita i tenen son governador.

Isquérem d'Acre per la [3v] ciutat de Natzaret i passàrem lo camp Zabuló,²⁸ i s'hi fa molt de cotó i és molt gran, i encontràrem en est camp

23. *que els*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu *quel*.

24. *creu alta*: la creu processional que es porta en una cerimònia, especialment en un soterrar. (DCVB).

25. *calces*: «Peça de vestit que cobreix separadament les cames, adaptant-se a llur contorn, i en la part superior es subjecta a l'entorn de la cintura.» (DCBV). De fet, portaven una mena de saragüells.

26. *Caifa*: Haifa. Situada a prop d'Acre, al sud de la badia d'aquest nom, avui és el port més important d'Israel.

27. *Ptolemaida*: nom hel·lenístic que substituï el tradicional Akko que ja trobem a la Bíblia. És situada a 22 km al nord de la badia de Haifa. Fou conquerida pels croats el 1104, els quals la retingueren fins al 1187, en què Saladí els l'arrabassà. Tornà a poder dels croats fins al 1291 en què la perderen definitivament i quedà destruïda. A mitjan segle XVII se'n començà la reconstrucció.

28. *Zabuló*: nom d'un dels dotze fills de Jacob, epònim de la tribu israelita del mateix nom que s'estenia des del Carmel fins al llac de Tiberíades.

a un cabo, que és com un regidor de vila, que anava a la guerra contra los àrabs i portava o manava un criat amb una escopeta al coll i un gran sabre al costat, negre com un etiope, sense calces i la camisota arremangada (judíquien què postura). Aquí comencí a veure hòmens sense calces. Arribàrem a Natzaret a les 6 hores de la tarda. Hi haurà d'Acre a Natzaret algunes set hores poc més poc menos.

NATZARET I GALILEA

Arribat a Natzaret, lo primer que fiu²⁹ fou anar a visitar lo puesto a on s'encarnà lo Fill de Déu. Per baixar a dit puesto hi ha quinze escalons. Són de pedra màrmol i antes d'arribar a la santa gruta o puesto de l'Encarnació se passa primer a on estava la santa casa de Loreto. És la santa gruta pobre i humil, pues la penya fa de volta i és la mateixa de quan s'encarnà lo Fill de Déu. És la iglésia de tres naus, feta lo any 1731 i 1732, però petita. Se veuen dos columnes: l'una està a on estava Maria santíssima i l'altra a on estava l'àngel quan li portà l'ambaixada. I la que és al puesto d'on estava Maria santíssima se té per miracle, pues no toca a terra i sols la sustenta la bòveda de la santa gruta. I estes columnes les posà santa Helena. I en esta columna del puesto de Maria santíssima, fins les turques hi ceneixen les sues cintes o faixes per la gran veneració [que] hi tenen; i jo ho viu³⁰ d'una; tindrà de grossària alguns nou palms, i d'alta serà de quinze a setze palms.

És Natzaret³¹ una població molt desdixada, i la gent és com la població, però la terra molt fèrtil, de tal manera que s'encontren per les muntanyes de tot gènere de flors, que a la primavera aparei[4r]xen algunes muntanyes jardins de Cristiandat.

Tindrà Natzaret algunes 250 famílies entre turcs, grecs i catòlics. Les cases, les demés³² apareixen cabanyes de pastors, que amb lo cap

29. *fiu*: vaig fer.

30. *viu*: vaig veure.

31. *Natzaret*: és el lloc on residien Maria i Josep. Com a lloc on transcorregué gran part de la vida del fundador del cristianisme, sempre hi ha hagut edificis que han recordat el fet. Als segles III-IV ja hi havia un santuari. Després s'hi construí una església bizantina (segle V), destruïda pels perses el 647. Els croats la reedificaren esplèndidament, però fou destruïda pels àrabs més endavant. El 1730, els franciscans pogueren adquirir el terreny i hi van aixecar una esglesieta que va servir fins al 1954, en què fou enderrocada per a construir la basílica actual. La petita església tenia 22 m de llarg per 17 m d'ample.

32. *demés*: la major part, la majoria.

s'arriba al sostre. Dormen a l'estiu damunt les cases, que per ací no se sap què cosa són teules ni obra cuita.

Altre dia anàrem a visitar una pedra gran que se diu que Cristo menjà amb los apòstols sobre d'ella, i també hi ha indulgències.³³

D'allí anàrem a la casa que tenia sant Josep sols per a treballar, i algun temps era iglésia i ara serveix de pallissa per a los turcs. I aquí fou la primera vegada que nos apedregaren, i eren dos minyons d'alguns deu anys.

D'allí anàrem a la font que nosaltres l'anomenam de la Mare de Déu, perquè en aquesta font anava Maria santíssima a buscar l'aigua, i no n'hi ha altra en Natzaret.

D'aquí anàrem al precipici. És lo cas que veent³⁴ los natzaretanos que Cristo feia miracles per les demás parts i que en Natzaret no en feia ningú[n], sent fill d'allí, determinaren llevar-li la vida i per esto, amb cautela, lo tragueren de la sinagoga (que encara està la casa en peu i estan grecs) i de la ciutat judicant ells que Cristo no sabia la sua malícia. Lo portaren al puesto destinat per a precipitar-lo i estant al puesto se'ls desaparegué i quedaren burlats. I és cert que és puesto de precipicio, pues no crec que arribàs baix ningun home viu, si l'hi tiraven,³⁵ i no sols li volien llevar la vida perquè feia miracles, sí també perquè los deia la veritat.

Baix la muntanya del precipici està lo camp Esdreló,³⁶ tan anomenat en la Sagrada Escripura, i no és d'admirar se tinguessen en ell tantes batalles, pu[4v]es sent tan gran que per la part més cerca tindrà sis hores (a mon parèixer), és tan pla que ningun marge se veu. No dubto que n'hi haurà alguns, però seran molt petits, i en tot est camp sols se veu un arbre, i encara petit, que crec l'hi hauran plantat a posta per guardar-se l'estiu del sol los que allí treballen.

Del precipici se veuen les muntanyes de Gelboè,³⁷ a on morí Saül. Se

33. L'anomenada *Mensa Christi* és un bloc calcari de 3,5 m de llarg, 3 m d'ample i 1 d'alta.

34. *veent*: veient.

35. Aquest lloc es coneixia des de l'Edat Mitjana amb el nom de «Salt del Senyor». Està a uns 3 km al sud-est de Natzaret i situat a uns 300 m d'altura, des d'on domina la plana d'Esdreló.

36. *Esdreló*: al manuscrit, Esdralon. Aquesta plana és la més extensa d'Israel. Les muntanyes de Galilea la tanquen pel nord, i les de Samaria pel sud. Té una forma triangular la base de la qual té 30 km, i els altres dos costats 22 km cada un. Sovint fou camp de batalla.

37. *Gelboè*: serralada de Palestina, a la Galilea, prop de Beisan o Bet Shean, entre la plana de Jezrael i el Jordà. El seu punt més alt assoleix els 500 m.

veu Naïm³⁸ i sobre Naïm la muntanya Hermon,³⁹ i sobre esta muntanya està lo sepulcre de Jonatàs.⁴⁰ Preguntant a un d'aquells que nos acompanyaven que havia seguida aquella terra si en les muntanyes de Gelboè hi plovia, i rient-se del que li deia me digué que no era lo primer que li havia feta esta pregunta, dient que sí plovia, com a les demés muntanyes. Dista de Natzaret lo precipici tres quarts, i Naïm algunes set hores, i les muntanyes de Gelboè hi haurà, a mon parèixer, de Natzaret algunes vuit hores, i apareixen molt altes.

Del precipici anàrem a visitar un puesto que s'anomena lo Temblor, i és lo puesto a on estava Maria santíssima quan anaven a precipitar a son fill, i li vingué un gran tremolor en est puesto. Aquí hi havia un convent de monges, i en lo precipici un de religiosos, i crec que tots eren de nació grega.

Altre dia anàrem a visitar la pàtria i casa de sant Joan i sant Jaume, i s'anomena Safa, i sols hi ha una pedra en senyal de les indulgències. Dista tres quarts de Natzaret.

Dia 6 de desembre de 1734 isquérem per visitar lo mar del Tiberiades,⁴¹ a on pescava sant Pere, i lo primer que encontràrem fou en lo camí a dos àrabs que, segons digueren, no estaven per res de bo. No nos digueren res, perquè érem molta gent i vuit hòmens amb armes, i después encontràrem un llogarret que s'anomena Venes, i s'encontra lo sepulcre de [5r] Jonàs en dit lloc.

D'allí passàrem al Canà de Galilea,⁴² a on Cristo convertí l'aigua en vi en les bodes, i beguérem de l'aigua de la font d'on se tragué esta que Cristo convertí en vi, i la iglésia que havia serveix per a tenir esta canalla los bous, i sols hi ha les parets foranes.

Del Canà passàrem al camp que diuen de les espigues, i se diu de les espigues perquè passant Cristo amb los apòstols per allí i no tenint què sustentar-se, tallaren les espigues per menjar.

38. *Naïm*: Petit vilatge situat al peu de la muntanya Dahi, anomenada també petit Hermon. És a prop de Natzaret.

39. *Hermon*: muntanya de l'Antiliban. 2.814 m d'altitud.

40. *Jonatàs*: Jonatan, fill del rei Saül. Tots dos moriren a la batalla de Gelboè amb els filisteus.

41. *Tiberiades*: llac de Galilea format pel riu Jordà. Anomenat també de Genesaret, està a 20 m sota el nivell del mar i té una superfície de 144 km², amb 21 km de llarg per 12 km d'ample.

42. *Canà de Galilea*: poble situat a uns 7 km de Natzaret, entre aquesta població i el llac de Tiberiades.

D'aquí anàrem a la muntanya de les Beatituds.⁴³ És esta muntanya petita i d'ella a tres hores se veu Betúlia,⁴⁴ que ara s'anomena Safet,⁴⁵ i tot pujada. Se veu també al peu de la muntanya, en⁴⁶ un poc de pla, a on Judit degollà a Holofernes.

D'aquí anàrem al puesto d'on Cristo donà a menjar a 5000 persones amb quatre pans i dos peixos, i esta muntanya per una part ve tot pla i después va baixant, i baix estava la gent. D'esta muntanya se veu Cafarnaüm,⁴⁷ tot desolat. D'aquí arribàrem al mar de Tiberiades; anàrem luego a la iglésia que féu santa Helena, que encara està sencera. Aquí fou a on donà Cristo les claus de la Iglésia a sant Pere.

És Tiberiades⁴⁸ una població petita, però murallada per temor dels àrabos.⁴⁹ L'aigua del mar toca a les cases i és aigua dolça i del riu Jordà,⁵⁰ pues per una part entra en lo mar i per altra part ix i va a parar al mar Mort. Lo riu Jordà ix del monte Líban i són dos fonts, que la una se diu Jor i l'altra se diu Da, i componen les dos lo riu Jordà.

Fetes⁵¹ nostres devocions, anàrem jo i mon company a pescar, i jo agafí un peix que era com una llissa de les grosses, i tenint-la ja quan li faltava l'aigua, donà una [5v] gran tirada i m'escapà, però lo meu company, per ser millor pescador que no jo, n'agafà un altre i com fou cuit jo vas⁵² ser millor pescador que no ell, que per pescar al plat só tan bo com un altre.

Té lo mar d'ample, a mon parèixer, alguna hora i mitja, i de llarg tindrà algunes quatre o cinc hores, i és molt abundant de peix, i no és

43. *Beatituds*: muntanya de les Benaurances.

44. *Betúlia*: Ciutat bíblica de la qual no hi ha restes. La seva localització és imprecisa i discutida.

45. *Safet*: població de la Galilea situada dalt d'una muntanya, a 810 m. d'altitud. S'hi conserva una ciutadella dels galileus.

46. *en*: és correcció meua segons el sentit; al manuscrit *ab*.

47. *Cafarnaüm*: un dels llocs on residí Jesús.

48. *Tiberiades*: ciutat de Galilea situada a la riba occidental del llac d'aquest nom.

49. *àrabos*: en realitat, quan l'autor parla d'àrabs es refereix als beduïns, els quals no obeïen l'autoritat otomana i vivien en tendes a les zones desèrtiques, des d'on hostigaven les poblacions i els camins. Els autors solien anomenar moros els habitants musulmans de les viles.

50. *Jordà*: neix al peu de la muntanya Hermon, forma el llac de Tiberiades i 104 km després desemboca al mar Mort. La gran quantitat de meandres que forma fa difícil establir la longitud del seu curs, el qual està al voltant dels 350 km. Del naixement a la desembocadura, fa un descens de 1.850 m de pendent.

51. *Fetes*: corregit segons el sentit; la lliçó del manuscrit és 'fet'.

52. *vas*: per vaig.

molt, pues ningú hi pesca. Estiguérem a est puesto un dia i una nit i partírem per la muntanya del Tabor. Dista lo Canà de Natzaret tres hores; de les Beatituds algunes quatre hores; de la muntanya dels pans i peixos algunes cinc hores i del mar de Tiberíades algunes sis hores, i havent partit del Tiberíades per la muntanya del Tabor passàrem a un bany d'aigua que té sabor de sofre i salada, però és tan calenta que ningú hi pot tenir la mà una avemaria.

Era Tiberíades en aquell temps molt gran, segons judiquen les ruïnes. Dels banys arribàrem a un lloc que s'anomena Queforseph, que vol dir preparació. Arribaren o vingueren allí, sent així que érem vint-i-cinc persones, sis hòmens i, per millor dir, sis dimonis amb armes, i me posaren al mig d'ells, i n'hi havia un que apareixia l'esperit de la fornicació que véu sant Antoni Abat, i sent així que tinguí temor, pues no sabia lo que volien, me mirí los que m'acompanyaven i viu que se'n reièn. M'assosseguí i cridí a un dels que m'acompanyaven i li diguí què era lo que aquells dimonis volien, i parlant amb ells amb sa llengua àraba i me digué que lo que volien era que anàs a donar tabaco a la núvia que ells acompanyaven. En fin nos componguérem i jo los doní tabaco a ells, i l'esperit de la fornicació volia també la capsa, però jo no l'hi volguí donar.

Arribàrem a les tres hores de la matinada a la muntanya del Tabor per haver-nos entretingut en dormir un [6r] poc en un lloc que se diu Alcalà.

TABOR⁵³

Pujàrem esta muntanya a peu a les tres hores del matí, i per arribar sobre haguérem menester cerca d'una hora. Anàrem al santuari que està baix terra, com una gruta, i diguérem missa lo dia de la Concepció de Maria santíssima l'any 1732.

És esta muntanya feta com l'arc de Sant Martí, o per millor dir, com l'arco iris.⁵⁴ És molt hermosa i no crec n'hi haja altra en lo món més polida, pues té planura per totes parts i és sola una muntanya. Tindrà de

53. *Tabor*: és un turó cònic d'uns 600 m. d'altitud, isolat al NE de la plana d'Esdrèlò. Al cim hi ha una àmplia esplanada allargassada de 1.200. m de llarg per 400 m. d'ample. S'hi va construir, al segle v, un temple bizantí, després destruït. El 1924 s'aixecà en el mateix lloc una basílica. La tradició cristiana situa aquí la transfiguració de Jesús, però la muntanya ja era considerat un indret sagrat des de temps molt reculats.

54. El pare Pou vol dir que la muntanya de lluny es veu com una semiesfera.

llarg alguna mitja hora i d'ample un quart, poc més poc menos. És tan frondosa d'arbres que per moltes parts no se pot passar, i algun temps tota esta muntanya era ciutat, com se veu amb les ruïnes. Apar estar en esta muntanya que està en⁵⁵ un paradís, i qui [hi ha] estat una volta té ganes de tornar-hi. Dista lo mar de Tiberíades del Tabor algunes tres hores, i lo Tabor de Natzaret algunes tres hores, i la ciutat de Naïm dista del Tabor algunes dues hores, poc més poc menos.

Después d'haver fetes nostres devocions, nos ne baixàrem, i al començar a baixar s'encontra lo puesto a on Cristo digué a los deixebles que no diguessen ninguna cosa: «*Visionem quas se*» del que havien vist. I baixats, nos n'anàrem a Natzaret.

Dia de sant Joaquim de l'any 1733 anàrem a la Sefúria⁵⁶ a visitar la pàtria i casa de sant Joaquim i santa Anna, i a l'entrar al lloc nos apedregaren quan nosaltres estàvem mirant a un jument que pasturava amb altres i tenia sobre l'esquena a un corb, i no dels petits, que li estava amb lo bec posant-li a l'esquena, que la tenia tota de mal, algun ungüent, o bé se li menjava les crostes, sinó que fos com a cirurgia [que] li netejàs les nafres. Lo cert és que lo corb [6v] menjava i lo jument estava ben quiet i no deixava de pasturar.

Fetes nostres devocions en la sagristia que antes era (perquè en la iglésia que hi havia és mesquita), nos n'anàrem a una font caudalosa a on se crien crancs i granotes amb abundància, i cercant nosaltres crancs i granotes, vingueren cerca d'esta font alguns àrabos i posaren tres tendes, i posades les tendes, lo cabo o lo més principal vingué a on agafàvem los crancs i granotes, nos saludà i veent⁵⁷ que matàvem les granotes nos digué en llengua àraba que Déu nos perdonàs lo mal que fèiem en matar aquells animals, i se n'anà tot enfadat. I preguntant al torsimany⁵⁸ què havia dit, nos referí lo que havia dit, i dient-li nosaltres què mal fèiem en matar les granotes nos digué que los àrabos i turcs diuen que són àngels i los sap molt mal que les màtien, i no nos digueren res més. Però lo torsimany nos digué que marxàssem luego per lo que podria ser, i luego nos n'anàrem a una població que s'anomena Lut, que diuen està enterrat Lot en la moskea. Hi entràrem i vérem allí com un depòsit que allà estava enterrat Lot.

55. *en*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

56. *Sefúria*: Seffuriyya, població situada a dues llegües de Natzaret, entre aquesta població i Canà. Hi ha les ruïnes d'una església.

57. *veent*: veient

58. *torsimany*: al manuscrit, *turciman*, intèrpret.

A penes lo cabo de Lut nos véu, nos portà café com a passatgers, i tornàrem al convent, i no per estar nosaltres satisfets del que nos digué lo torsimany sobre de les granotes, que diuen los àrabos i turcs que són àngels. Ho diguérem al Guardià i curato,⁵⁹ que havia molt temps que estaven per aquell país, i nos respongueren que sí, i que donàssem gràcies a Maria santíssima de no haver-nos succeït alguna desgràcia, que no seriem estats los primers.

Des de lo dia 20 d'abril de l'any 1733 fins lo dia 24 de maig estiguérem tancats en lo convent de Natzaret per temor que teníem dels samaritanos de no ser saque [7r] jats per unes guerres que tenien amb lo cabo de Tiberíades, pues estes guerres civils que tenen sols és per qui més pot robar. I lo cabo dels samaritanos saquejà Betúlia, que ara se diu Safet, que és del cabo de Tiberíades. I lo cabo del Tiberíades saquejà dos llocs del cabo dels samaritanos, i ací en Natzaret estiguérem deu dies i deu nits amb les armes a les mans perquè lo cabo dels samaritanos los volia saquejar, però no s'atreví, perquè tan bon desdixats són los natzaretanos com los samaritanos, i Déu me llibre de tal gent.

Lo mes de juliol de l'any 1733 saquejaren los àrabos lo convent del Carmel, i los pobres religiosos, perquè volgueren fer alguna resistència, quedaren ben abastonejats, i un amb quatre ferides mortals, però tornà bo, a Déu gràcies.

Als 23 del mes d'agost se'n portaren pres lo nostre Guardià de Natzaret per orde del baixà de Saida, i estant en sa presència li donà café i lo féu anar a una altra tenda, que era en campanya i a la guerra contra lo cabo del Tiberíades, i se compongué amb diners, perquè volia diners i no altra raó, i etc.

Dia 9 de setembre de 1733, havent estat en est santuari de Natzaret amb molta alegria deu mesos, me manaren anar o que entràs en la ciutat santa de Jerusalem. Dista Natzaret de Jerusalem dos dies per lo camí dret, que és per la Samaria,⁶⁰ i no s'hi passa per ser los samaritanos sobrada gent bona i, si n'encentren algun, los donen més del que no volen, pues lo menos és despullar-los i abastonar-los. Se mira Natzaret per Jerusalem per lo nord.

Partírem de Natzaret per Jerusalem i tornàrem a Acre per embar[7v]car-nos.

Arribats a Acre, quan tinguérem ocasió partírem per Jafa, que algun

59. *curato*: italianisme per curat, rector de la parròquia.

60. *Samaria*: Regió històrica de Palestina situada a la part central de la Cisjordània, entre Galilea i Judea.

temps s'anomenava Jopen. Hi ha d'Acre a Jafa com de Barcelona a Tarragona. I arribats cerca de Jafa, estaven uns àrabs pescant amb uns rets que ells tenen de terra enfora i nos cridaren que anàssem en terra, i desgraciat d'aquell que per mal temps hi ha d'anar, que el deixen com la mare lo parí, si no s'hi afegeix alguna altra cosa. I esta canalla tenen l'habitació en les muntanyes del Carmel i en la Cesarea,⁶¹ que són estes muntanyes molt grans i se crien animals salvatges.

Arribàrem a Jafa⁶² a les 8 hores de matinada. És Jafa una població no molt gran, però tenen son governador, però sense port. És Jafa un puesto a on desembarquen los peregrins per anar a visitar a Jerusalem, i per ser la primera volta que es paga *cafaro*⁶³ o catastro, se paga segons los peregrins, i nosaltres pagam tres sivillanes⁶⁴ i mitja, segons me digueren.

És est puesto d'on l'àngel aparegué a sant Pere amb un panyo de sapos i serpents dient-li que marxàs, donant-li a entendre que majors treballs se li esperaven de los que passava i penes de les que patia.

De Jafa partírem per Rama i a mig camí nos isqué un àrab a cavall amb una llança, que més apareixia dimoni que no persona humana, i nos detingué volent que pagàssem lo *cafaro*. Nos compongüerem i ell se'n tornà i nosaltres nos n'anàrem a Rama. Hi ha de Jafa a Rama quatre hores.

És Rama⁶⁵ una ciutat i tenen son governador. I est any los àrabs

61 *Cesarea*: població de Judea situada a 30 km al sud de Haifa i uns 40 al nord de Tel Aviv. Fou important en temps de la dominació romana i seu metropolitana cristiana després. El 1265 fou destruïda pels àrabs i així va continuar fins al darrer quart del segle XIX.

62. *Jafa*: el port de Jerusalem segons la Bíblia i el tradicional d'arribada dels pelegrins a Terra Santa fins fa ben poc. Aquesta ciutat dista 65 km de Jerusalem. Al segle XV era tota destruïda i deixada en aquest estat pels àrabs –els quals l'havien conquerida el 1267– a fi que no pogués ser ocupada pels cristians. Amb el mateix pretext, cap al 1336 en fou inutilitzat el port. El 1520, els franciscans reberen permís per establir-s'hi en una casa particular, i fins al 1654 no els fou permès de construir una església, un convent i un alberg per a acollir els pelegrins. Començà a refer-se a mitjan segle XVII. A la primeria del XX, s'hi va començar a construir la moderna Tel-Aviv.

63. *cafaro*: impost, peatge forçat a canvi de protecció.

64. *sivillanes*: sevillanes, denominació popular del pes dur o fort.

65. *Rama*: és situada a uns 20 km al sud-est de Jafa i a 30 km de Jerusalem en una plana ascendent. Era la primera etapa del camí de Jafa a Jerusalem. Relativament moderna, és l'única ciutat de Palestina fundada pels àrabs (715), de la qual fou la veritable capital durant molts segles. Incendiada el 1177, a l'Edat Mitjana era una ciutat pròspera i estava voltada d'una muralla amb dotze portes i protegida per una fortalesa. Nombrosos

entraren en Rama i mataren lo cadí, que és com [entre] nosaltres lo bisbe, i és jutge de la sua llei, i lo governador isqué amb sos soldats i ne moriren d'una [8r] part i altra uns quants.

Dia 17 de setembre isquérem de Rama a les 7 hores de la nit, i pensant anar molt segurs, a mitja hora de Rama ja trobàrem emboscada. En fin no fou res, passant avant sens camí ni carrera,⁶⁶ sinó muntanyes. Encontràrem altra emboscada de dimonis i esta segona vegada ja estava aconhortat de rebre algunes bastonades, però les rebé la cavalcadura per mi, i la causa de no voler-nos deixar passar és que volien diners, i los diguérem que vinguessen a Jerusalem i ho diríem al procurador, i ells vingueren amb nosaltres i menjaren al convent, però de diners no s'endugueren ningun. Arribàrem a la ciutat de Jerusalem als 18 de setembre de 1733, a les 7 de la matinada. Dista Rama de Jerusalem nou hores.

JERUSALEM

Arribats a la ciutat santa de Jerusalem, anàrem a pendre la benedicció del reverend pare Guardià de Jerusalem i nos abraçà amb gran amor, i després de dos dies nos rentà los peus, això que se fa a tots los peregrins, i aixís religiosos com seculars, i és en esta forma: ix fora la comunitat a les 5 hores de la tarda de la iglésia amb un sacerdot revestit amb sobrepellís i estola, i lo pare Guardià amb una tovalla al davant, i agenollat davant lo peregrí, que està assentat, li renta los peus, cantant tota la comunitat psalms fins en acabat de rentar los peus, i després se posa lo Guardià lo un peu sobre lo genoll seu i l'altre en terra; besa primer lo Guardià lo peu [8v] del pelegrí i després per son orde. Los demás religiosos estan sempre cantant, i acabat de besar lo peu a tots en particular, si són alguns, se diuen alguns versos i oracions per tal funció, i acabades les oracions s'entona lo «*Te Deum laudamus*» i se fa la professó per lo claustro, anant los peregrins detràs de tota la comunitat amb un ciri a les mans encès, i tornant altra vegada en la iglésia davant l'altar major. I acabat lo «*Te Deum*» se diuen alguns versos i oracions, i acabades les

basars eren l'exponent de la seva riquesa. El 1296 ja hi havia un convent de franciscans, els quals des de 1403 acollien els pelegrins cristians en un espai que havia estat construït pels Hospitalers. Durant segles fou un important nus de camins que anaven a Damasc, Bagdad i el Caire. També hi havia esglésies gregues, maronites i armènies.

66. *carrera*: camí de carro.

oracions s'acaba la funció. És esta funció que s'ha dit tan piadosa que no hi ha ningun dels peregrins que no derràmia llàgrimes de ternura.

Altre dia anàrem a visitar lo carrer de l'Amargura, començant a casa de Pilat fins a la tercera caiguda. L'arc que tenia lo balcó d'on tregué Pilat a Cristo està tot sol. A la primera, segona i tercera hi ha senyal, com també a les filles de Jerusalem i a casa la Verònica, i la columna a on posaren la sentència que Pilat havia fet contra Cristo encara era al mateix puesto i està dreta.

Altre dia tornàrem a casa Pilat i de l'aposeno [on] se donà sentència a Cristo, que no hi està ningú per estar tot derrotat. Tinguérem temps de mirar-nos lo temple de Salamó a nòstron⁶⁷ gust, que està a quatre o cinc tirs de pedra de casa de Pilat.

És lo temple de Salamó per dintre rodó. Aixís ho digué un catòlic que havia estat dintre per treballar moltes vegades, que d'altra manera no hi entra ningun catòlic, i està molt adornat d'or les parets, i molt bello. Per part de fora és triangular i té vuit cares. Cada cara té set finestres; cada finestra tindrà vuit palms; de finestra a finestra hi ha sis palms; aixís m'ho digué un religiós que havia estat baix les finestres, que jo no les hi vistes sinó de casa de Pilat.

[9r] Té lo temple quatre portes: l'una dóna a l'Orient, l'altra a l'Occident, l'altra a Migdia i l'altra a Tramuntana. Cada porta té sa escala, i la porta més principal, que és la que dóna a la ciutat, i a la porta Espaciosa ne té dos. Molt cerca del temple és la porta per on Cristo entrà lo diumenge dels rams, i se diu la porta Àurea, i està paredada perquè diuen estes mones dels turcs que saben que han de guanyar Jerusalem per esta porta los cristians. És lo temple sol i un poc apartat de les cases i en un paratge molt alegre, i té per totes parts un bon pedàs de planura. A la nit queda lo temple de Salamó i la iglésia de la Presentació de Maria santíssima, que és mosquea, tancats, de tal manera que no s'hi pot anar a la nit, perquè se tanquen totes les portes que van al temple, però queda dintre de les muralles principals.

Després d'haver vist lo temple de Salamó a nostra satisfacció i la casa de Pilat, anàrem a visitar a on fou coronat Cristo, i és al mateix palàcio de Pilat, i és cavallerissa. Después anàrem a on fou assotat, i de casa Pilat sols hi ha un carrer, que de les parets foranes allà a on fou assotat hi haurà algunes deu passes, i també és cavallerissa. D'aquí anàrem a la Nativitat de Maria santíssima passant per davant de la casa de Lázaro

67. *nòstron*: forma dialectal arcaica, 'nostre'.

pobre i del mal ric, que són molt a prop una de l'altra i són al davant d'on Maria santíssima encontrà lo seu⁶⁸ fill en lo carrer d'Amargura.

D'aquí anàrem a casa d'Herodes; d'aquí a casa del fariseu, càrcel de sant Pere. En casa del fariseu s'encontra en una pedra una planta d'un peu. No se sap verament de qui és. De la casa del fariseu i càrcel de sant Pere passàrem la porta Férrea anant a visitar lo hospital que féu santa Helena, i encara se serveixen de les olles que féu santa Helena, i són set, però sols les tres serveixen i són de bronze i grans, que m'aparegué [que] en aquelles que servien hi cabrien algunes quatre càrregues⁶⁹ d'aigua.

D'aquí, [a] on fou degollat sant Jaume, i és convent d'armenis i tenen la iglésia tan bella i polida que en tot lo Llevant no se'n trobarà altra de millor, passant primer per la piscina *hominem non habeo* i casa de les Tres Maries, que estan molt cerca d'on fou degollat sant Jaume.

D'aquí passàrem a casa de sant Joan Evange[9v]lista i casa sant Marcos, i són convent de surianos,⁷⁰ i tenen la pila de quan batejaven los apòstols. La Nativitat de Maria santíssima és mosquea, i amb una candela que se donia nos deixen visitar, com també a la casa Herodes, càrcel de sant Pere, a casa del Fariseu i hospital de santa Helena.

Altre dia anàrem a vall de Josafat, hort de Getsemaní i torrent Cedron. Per anar a dits llocs s'ix o isquérem per la porta que nosaltres l'anomenam de Sant Esteve, i antes d'arribar a la vall de Josafat s'encontra lo puesto a on estava sant Esteve quan lo apedregaren i deixà lo seu cos gravat a la penya o roca, i encara se coneix, però no tot per portar-se'n los peregrins de la penya per relíquies, sent així que hi ha excomunicació. I passant o baixant algunes cent passes s'arriba al torrent Cedron i vall de Josafat.

Arribats en est puesto, anàrem a visitar lo sepulcre de Maria santíssima, que és al mateix vall, i s'encontra una iglésia gran, i per arribar al sepulcre s'han de baixar quatre esgraons, i a mitja escala són los sepulcres de sant Joaquim i santa Anna. A l'una part i a l'altra part se venera lo sepulcre del patriarca sant Josep. Té lo sepulcre de Maria santíssima un poc més de nou palms.

D'aquí anàrem a on Cristo suà sang i aigua en l'oració de l'hort, i dista de la porta de la iglésia del sepulcre de Maria santíssima algunes

68. *seu*: és correcció meva; al manuscrit, *so*.

69. *càrregues*: la càrrega és una unitat de mesura que té diferents valors segons l'objecte mesurat i segons les comarques, però que en general correspon a la quantitat que pot portar una bèstia (*DCVB*).

70. *surianos*: sirians, habitants de Síria, en àrab Suriyya.

quaranta passes. Aquí a on Cristo suà sang sols està com una cova coberta i s'hi pot entrar quan vullen tots.

D'aquí anàrem a on prengueren a Cristo los judíos acompanyats del traïdor de Judes, i dista del puesto de l'oració un tir de pedra amb fona –i que tinga força lo qui la tira.

D'aquí anàrem a on estaven los deixebles quan Cristo orava i los trobà que dormien, i dista del lloc de la peça algunes quinze passes.

D'aquí anàrem a una roca que està igual de terra, que és lo puesto a on estava Maria santíssima quan apedregaven a sant Esteve.

D'aquí anàrem a una pedra que se diu que pujant-se'n Maria santíssima al cel, deixà caure una cinta damunt d'esta penya i se coneix d'on tocà la cinta. Hi ha en l'hort de Getsemaní vuit oliveres que se diu eren ja en temps de⁷¹ Cristo, i alguns diuen que se tallaren, i si se tallaren tornaren a brotar, però no se coneix tal cosa.

Té de llarg lo vall de Josafat a mon parèixer alguns tres tirs de pedra amb fona o quatre; d'ample tindrà algun tir i mig de pedra, també amb fona.

Vall de Josafat, torrent de Cedron i hort de Getsemaní és una mateixa cosa. Lo vall de Josafat està en mig de la muntanya del monte Olivet i de la ciutat de Jerusalem d'altra part, que també era la ciutat santa en una eminència per la part de la vall.

Del puesto d'on prengueren a Cristo anàrem seguint los sagrats passos fins a casa d'Anàs, i antes d'eixir del torrent Cedron s'encontra un pont petit per on passa l'aigua, i fent-lo passar los judíos per damunt lo pont quan lo portaven pres, lo feren caure del pont en terra damunt una penya, a on s'encontra gravat lo seu santíssim cos [10r], i l'aigua ara hi passa per damunt quan plou. De quan no plou no passa aigua per lo dit torrent. Passant més avant s'encontra lo puesto a on sant Pere plorà lo seu pecat d'haver negat a Cristo.

Passant avant arribàrem a casa Anàs. De l'hort de Getsemaní fins a casa Anàs se va com del sol d'Orient al sol Ponent, i ara se passa per fora la ciutat, però casa Anàs està dintre.

És ara casa Anàs convent d'armenis. S'encontra en est puesto una olivera que se diu fou lligat Cristo, i la tenen amb gran veneració.

D'aquí anàrem a casa lo pontífice Caifàs. Aquí fou a on cantà lo gall quan sant Pere negà i renegà de Cristo, i també és convent d'armenis. En est convent s'encontra una pedra gran que serveix de mesa de l'altar, i jo l'hi vista, que se diu era la pedra que cobria o tapava lo Santíssim Sepulcre

71. *de*: és correcció meua segons el sentit; la lliçó del manuscrit és *que*.

de Nostre Redemptor. Molt cerca de casa Caifàs està Montsió, que és lo puesto a on baixà lo Esperit Sant sobre lo Col·legi Apostòlic, a on instituí lo santíssim sagrament i quan aparegué a sant Tomàs, i no se visita, sinó per defora, perquè és mosqueia, i algun temps era convent nostre i nos ne tragueren perquè està allí lo sepulcre del rei David, i tot fou per malícia d'aquesta canalla. Casa Caifàs i Montsió està ara fora de la ciutat, encara que cerca. En est puesto de Montsió s'enterren los grecs, armenis, golisos,⁷² abissinios, sorianos⁷³ i nosaltres, i cada nació ja té son territori a part, i los judíos s'enterren cerca de la vall de Josafat, i per est país del Gran Turc ningú s'enterra dintre les ciutats, ni dels pobles, encara que sien gent de grandesa dels turcs, i tots s'enterren fora les muralles.

Altre dia anàrem a visitar Hacèldama, esto és, *Ager sanguinis*, que és lo camp que se comprà dels diners que havien donat a Judes per la venda de Cristo, per enterrar los peregrins, i cerca d'est camp està la cova d'on se retiraren los apòstols quan prengueren a Cristo, com a bons soldats.

D'aquí baixàrem al pou d'Ananies.

D'aquí a la natatòria de Siloè, que és a on Cristo curà lo ciego.

D'aquí a la font que se diu de Maria santíssima, que és la font a on anava Maria santíssima [a] limpiar la roba al temps que estigué en Jerusalem, i s'hi baixa amb alguns esgraons i nosaltres no hi poguérem baixar per haver-hi tres turques.

D'aquí anàrem a on fou serrat dintre un arbre lo profeta Isaïes, i al puesto mateix hi ha un arbre amb quatre soques que ixen de terra, i és un lledoner i no fa ningun fruit. D'aquí se veu lo puesto a on se penjà Judes, i prenía bé los aires per estar en una part alta.

D'aquí anàrem a la cova a on s'amagà sant Jaume quan prengueren a Cristo en l'hort. Cerca d'esta cova és lo sepulcre d'Absalom, fill de David, i del rei Josafat, i passant i tocant la porta Àurea nos n'anàrem a visitar la cova d'on Jeremies féu les lamentacions, i tots estos santuaris són fora la ciutat, encara [10v] que cerca.

Tindrà Jerusalem de ruedo alguna hora. Hi haurà algunes quaranta mil persones⁷⁴ i algunes vuit mil cases entre grans i petites. Té esta ciutat

72. *golisos*: el copista va entendre malament la paraula 'gofitos', italianisme per coptes.

73. *sorianos*: surians. Vegeu nota 70.

74. Aquesta apreciació és molt exagerada, ja que abans del segle XIX, Jerusalem mai no havia passat dels 15.000 habitants, segons K.J. Assali, *Jerusalem in history*, Scorpion Publishing, Essex, 1989, p. 220.

set portes. La primera, porta de Sant Esteve; la porta d'Herodes; la porta de Damasco; la porta de Betlem; la porta de Montsió; la porta Esterquilina i la porta Àurea, encara que paredada.

Quan se mor ninguna persona de qualsevol nació que sia, no se pot enterrar sens bitllet del cadí, i se paga; i quan lo donen per enterrar algun catòlic o de nosaltres, diu d'esta manera: «Dono llicència per a enterrar a Pere o a Pau, condemnat», i nosaltres pagam sols una moneda que val alguns cinc diners catalans. I al Gran Caire diu: «Dono llicència per a què entèrrien un gos», en llengua àraba. I quan donen llicència per a enterrar a un turc, diuen: «Dono llicència per a enterrar a un fiel o a un observador de la bona llei».

Havent visitat tots estos santuaris, i moltes vegades la casa de Pilat i carrer d'Amargura, me manaren entrar al Santíssim Sepulcre dia 24 de setembre 1733, de què aní molt gustós i alegre per vicari de cor.

SANTÍSSIM SEPULCRE

Los santuaris que se veneren al Santíssim Sepulcre són: la columna —o la meitat— de la flagel·lació, que l'altra —diuen— és a Roma; la columna de la coronació, al puesto a on lo despullaren; la càrcel a on lo posaren quan acomodaven los instruments per crucificar-lo; a on fou crucificat; a on fou alçat amb la santa creu i morí en ella; la pedra a on lo ungiren; lo Santíssim Sepulcre; la pedra a on estava lo àngel quan anaren les Maries al sepulcre; lo puesto a on aparegué Cristo a la Mare santíssima, i és d'on tenim nosaltres la iglésia per lo ofici divino; lo puesto d'on aparegué Cristo a santa Maria Magdalena en forma d'hortolà; a on s'encontrà la santa creu i lo puesto a on estava Maria santíssima quan crucificaren a son fill. Se venera també el Santíssim Sepulcre, o per millor dit, del Calvari, pues des d'on lo crucificaren a on estava Maria santíssima, la paret de la iglésia gran del Santíssim Sepulcre fa paret per la divisió, i lo puesto d'on estava Maria santíssima està fora i del Calvari se visita, pues hi ha una reixa gran i lo sagristà del Santíssim Sepulcre té cuidado d'acomodar la llàntia que hi ha, pues no hi ha més d'on crucificaren a Cristo a on estava Maria santíssima que la paret, i s'hi entra per fora, i tots los dies del convent de Sant Salvador, que és lo convent gran, hi van a dir missa, i com era també a la muntanya del Calvari s'han de pujar deu esgraons per pujar del paviment al puesto d'on fou crucificat i alçat amb sa santa creu. S'han de pujar divuit esgraons, i del paviment, per baixar a on fou encontrada la santa creu s'han de baixar 42. Del puesto d'on crucificaren a Cristo fins lo forat a on estigué alçat amb sa santa

creu hi haurà algunes quatre canes,⁷⁵ poc més poc menos. De la muntanya del Calvari fins al Santíssim Sepulcre hi haurà algunes 60 passes per lo dret, poc més poc [11r] menos, i a tots estos santuaris se va en professó tots los dies. Se veu a 6 palms del forat de la santa creu, en la part a on estava lo mal lladre Jossias,⁷⁶ una obertura del sentiment [que] féu aquella muntanya santa amb la mort de Nostre Redemptor, i diuen que passa aquella obertura fins al profundo (Déu sap la veritat), i s'hi ha algú que no crega, que ho vàgia a veure, que ell portarà la veritat o la dirà, si acàs hi arriba. Sobre la muntanya del Calvari hi ha un convent de grecs i se venera allà lo sacrifici d'Abraham, i ve sobre lo forat a on estigué Cristo a la santa creu i se té gran veneració, i l'olivera que hi ha diuen és la que estava lo àngel que detingué lo braç d'Abraham quan volia sacrificar a son fill Isaac, i les olives los valen bones piastres dels peregrins.

Lo dia de la Mare de Déu o lo dia de la Purificació de Maria santíssima, anomenada la Candelera, tinguí la ditxa de dir lo ofici en lo Santíssim Sepulcre, sent diaca i subdiaca los meus companys, tots catalans, i férem professó. Se rodà tres voltes la capella del Santíssim Sepulcre, i la creu era la de la professó que lo comissari⁷⁷ de Barcelona temps passat havia enviat. Ministres i creu, tot era de Catalunya. Una columneta hi ha en lo cor dels grecs que té només que un palm d'alt, i diuen que allí és al mig del món.

Los santuaris que cada nació té són: nosaltres, los llatins, tenim lo Santíssim Sepulcre; quan lo clavaren a la creu, o per millor dir, quan lo crucificaren; la pedra de la unció; a on s'encontrà la santa creu; la columna de la flagel·lació; la pedra que diuen estava lo àngel quan les Maries anaren al sepulcre de Cristo; lo puesto a on aparegué Cristo a Maria santíssima després de ressuscitar; lo puesto d'on aparegué Cristo a santa Maria Magdalena en forma d'hortolà, i a on estava Maria santíssima quan crucificaren a Cristo. Los grecs tenen lo forat i lo lloc a on fou alçat Cristo amb la sua creu; lo lloc de les despulles; la columna de la coronació i la càrcel, però ells poden anar als nostres santuaris sols a ensenyar i nosaltres als d'ells, però no a oficiar los uns als santuaris dels altres, sinó cada un als que són seus.

Està sempre lo Santíssim Sepulcre tancat i té les claus un turc, i se

75. *canes*: la cana era una antiga mesura de longitud usada a Catalunya. Es dividia en vuit pams i equivalia a un metre i mig, aproximadament.

76. *Jossias*: als evangelis apòcrifs, *Gestas*.

77. *comissari*: es refereix al comissari de Terra Santa, religiós franciscà delegat de la Custòdia de Terra Santa en un territori.

paga sempre que⁷⁸ s'ha d'obrir, quant més quant menos. Estan ara de contínuo dins lo Santíssim Sepulcre grecs, armenis, gofitos, avisinios i nosaltres, que nos anomenam francos, i a tots nos porten lo menjar dels altres convents i lo passen per un forat que hi ha a la porta. I quan jo entrí, nos portaven també a nosaltres l'aigua (que de la cisterna de santa Helena, que és cisterna comuna per a totes les nacions, s'havia acabada) amb un botet⁷⁹ i servia també per a beure (judiquen si seria ben fresca, sent lo mes de setembre). En la capella del Santíssim Sepulcre cremen contínuament 44 llànties. [11v] I n'hi ha una de cor que lo senyor Emperador Carlos 6 envià. N'hi ha part de grecs, d'armenis, gofitos i de nosaltres. En los demás santuaris, cada un se les posa i cremen segons los dies, fora a la de la pedra de la Unció, que hi ha també d'armenis, grecs i de nosaltres.

Té lo Santíssim Sepulcre, o nosaltres, 85 llànties de plata de tota sort, dues de cor, l'una del senyor Emperador i l'altra dels benefactors d'Espanya, però n'hi ha sis de molt grans, i en especialitat una que se diu de Nàpols, i pagà Espanya, que té 18 llantions i no crec que un camell portàs la plata que és en ella. Les llànties de llautó, n'hi ha 240, també de tota sort; sis candeleros de plata que tindran cerca d'una cana; la roba tota és de gent poderosa i de reis; dos creus grossíssimes de plata sobredaurades, i crec n'hi ha d'altres, i crec que la gent més poderosa són los benefactors, que ells nos mantenen. La cúpula del Santíssim Sepulcre de la iglésia gran, la mantenen 132 bigues, i ben grans.

En la quaresma, quan s'encerta lo evangeli de Làzaro, que és lo divendres després de la quarta dominica de quaresma, anàrem a Betània,⁸⁰ a on està lo sepulcre de Làzaro, i està de la mateixa manera que quan Cristo lo resuscità i sols falta la pedra que el tapava, i per ésser molt fondo se diu missa amb gran pena per passar-hi molt poc lo aire, i diu missa qui vol. Dista Betània de Jerusalem hora i mitja.

Després anàrem a Betfagè,⁸¹ que és lo puesto d'on Cristo pujà a cavall a la somereta per entrar en Jerusalem lo diumenge dels rams. I antes d'arribar en est puesto anàrem a visitar la casa de santa Maria Magdalena i santa Marta i una penya que se diu estigué Cristo assentat quan anà a resuscitar a Làzaro. Havent cantat lo evangeli en Betfagè, que no se

78. *que*: és correcció meua segons el sentit; la lliçó del manuscrit és *de*.

79. *botet*: bóta petita de fusta (*DCVB*).

80. *Betània*: a 2,5 km de Jerusalem. Avui hi ha el poble d'El-Azariye.

81. *Betfagè*: Situada al peu de la muntanya de les Oliveres, entre Jerusalem i Betània, desaparegué al segle XII. Avui hi ha un convent de franciscans.

coneix en aquell puesto ninguna casa, s'entona lo *Te Deum* i se va cantant fins lo puesto d'on Cristo se'n pujà al cel, que és en la muntanya del monte Olivete.

Estes funcions sols són de peregrins, que dura lo ser peregrí un any fins [que] han visitat tots los santuaris, i cantat en est puesto lo evangeli del dia de l'Ascensió, nos n'anàrem al convent en Jerusalem, que és lo convent gran i s'anomena Sant Salvador. I a l'entrar en la celda [que] m'havien donat fou la primera vegada que viu a un abestrús.

Lo dilluns sant de 1733 anàrem a visitar lo riu Jordà, i s'hi va juntament amb los grecs, armenis i totes les nacions, i nosaltres, deixant la caravana dels demés peregrins, anàrem a on Cristo estigué dejunant 40 dies, que s'anomena la Quarantena. I és cert que és puesto de poder fer penitència, pues per pujar-hi a dos puestos s'han de pujar alguns dotze palms a cada puesto, com si se pujàs per una paret, i les pedres que ixen algun poc serveixen per sustentat-se, vent-se⁸² un gran despenyadero,⁸³ que si caigués algú, antes de ser a mig lloc ja seria mort. I són pocs los qui puguen. Amb escrit no se pot explicar lo que és, de tal manera [12r] que lo dia que jo hi pugí amb altres trobàrem lo camí, que és molt estret, que tindrà sols alguns quatre palms, i luego és lo despenyadero. Hi trobàrem dos nius d'aligons, un de buitres, i a l'un hi havia un buitre que encara era tot pelat i viu i era com un gros capó, i [a l'] altre niu un ou. Consideren qual serà lo camí i puesto.

Baixats de la Quarantena, nos n'anàrem a la font que diuen que Eliseu, sent l'aigua salada i mala, amb sal la féu tornar bona, i jo beguí d'ella, i és font caudalosa i passa lo camp de Jericó i fineix al riu Jordà.

De la font d'Eliseu passàrem a la casa de Zaqueu, i no hi ha sinó una paret forana. D'aquí se veu la ruïna de la ciutat de Jericó, cosa de dos hores a mon parèixer.

De la casa de Zaqueu anàrem a posar tenda a cosa d'una hora dintre del camp de Jericó.

És lo camp de Jericó molt gran, i s'hi fa cosa poca, sinó que sien los àrabos, i tindrà d'una part lo camp algunes quatre hores per la part que nosaltres anàrem, i és la part que és més cerca, que des de Jericó a l'altra part és molt més llarg.

Lo endemà partírem per anar o arribar al riu Jordà, i antes d'arribar-hi, que haguérem menester tres hores des del puesto d'on teníem les

82. *vent-se*: veient-se.

83. *despenyadero*: Al text, despanyero. Corregeixo d'acord amb el terme que més vall apareix, *despeñadero* (cast.), estimball.

tendes, encontràrem un edifici derrotat, a cosa d'un quart, que era convent o iglésia de sant Joan Batista, que santa Maria Egipcíaca se confessà allí per passar [a l'] altra part del Jordà a fer penitència.

Arribat al Jordà, en lo puesto d'on sant Joan Batista batejà a Cristo, que los grecs i demés peregrins i nacions van cerca lo mar Mort, que los grecs diuen que allí a on van ells fou batejat Cristo per sant Joan, i del puesto d'on nosaltres anam fins al mar Mort hi haurà una hora i mitja. Diguérem quatre misses i jo tinguí la ditxa de dir-ne una estant mirant tota aquella canalla de turcs [i] àrabos com les dèiem, però molt quiets.

És lo Jordà un riu que los àrabos lo passen per moltes parts a vado, però no allà a on érem nosaltres, pues encara que era poc ample, que amb un tir de pedra amb la mà s'hi hauria arribat, hi havia aigua per mantenir un vaixell dels grans. I acabades les misses, nos ne tornàrem a les tendes, que havíem eixit per lo matí, i passàrem per un puesto a on estava lo governador i nos comptaren d'un a un com si fóssem estats animals de cerda, i después de nosaltres tots los demés peregrins de totes les nacions, pues d'anar a visitar lo Jordà se paga tres reals de vuit de pas. Així m'ho digueren, i aquell any me digueren serien de dos mil peregrins de totes nacions.

[12v] És l'aigua del mar Mort⁸⁴ clara, com l'altra, però molt més salada que la del mar, de tal manera que la sal d'est país se fa en lo mar Mort i l'entren per forats o sols sens tenir-hi ningun cuidado, i té sabor de sofre. Això m'ho digué un religiós [que] havia estat poc temps allà i l'havia tocada, i és molt pudenta i me digué que no havia pogut conèixer què pudor era.

Arribats a les tendes, dinàrem alegrement lo que tinguérem, i [amb] les cebes i lletugues d'enciam nos férem bella cosa. La llàstima [és] que no podíem beure vi per respecte dels turcs, però alguns se valien de l'astúcia. Estiguérem a les tendes fins a la mitjanit, i tocant a la marxa lo governador, nos partírem per Jerusalem. Dista lo Jordà de Jerusalem algunes nou hores

Quan la quaresma ve junta amb los dels grecs i armenis, que estes nacions sempre van iguals, és una meravella veure la setmana santa, pues totes les nacions treuen lo millor que tenen per adornar cada un de los santuaris que tenen i los puestos en la iglésia, ja de llums, ja de llànties de plata i llautó, ja de tapisseria, i lo millor que tenen.

84. *Mar Mort*: té una superfície de 1.020 km² amb una llargada d'uns 80 km i una amplària d'uns 16 km. Està a 396 m. sota el nivell del mar i té com a únic riu tributari el Jordà, per bé que alguns torrents hi fan aportacions escadusseres.

Lo diumenge dels rams se fa la professó amb los rams. Sols se roda la capella del Santíssim Sepulcre tres vegades, que algun temps se començava al puesto d'on Cristo pujà a la somereta, que s'anomena Betfagè, i per los grans desacatos [que] nos feien la deixaren, encara que tenim llicència del gran Senyor per fer-la.

La Passió, lo diumenge i divendres se canta a on se diu lo ofici, i lo dimarts se canta al puesto a on Cristo féu oració en lo hort de Getsemaní, i al dimecres en lo Calvari. A l'hort de Getsemaní, toca a la nació espanyola, i al Calvari a la nació francesa, i a les dos la nació italiana.

Amb un santcristo, lo divendres sant a la nit se fa una professó molt piadosa i és en esta forma. Se comença amb una pràctica devota a la capella o puesto a on Cristo aparegué a Maria santíssima i se va a tots los santuaris com los demás dies, però se fan set pràctiques:⁸⁵ la primera, que és [en] lo puesto ja dit, és en italià; la segona, que és [en] lo puesto d'on lo despullaren, és en francès; la tercera, que és a la columna de la Coronació, és en espanyol. La quarta, que és a on crucificaren a Cristo, és en francès. La quinta, que és a on Cristo fou alçat amb la santa creu i morí en ella, és [en] italià. Ja acabada la pràctica, lo diaca i subdiaca lo desclaven, que ja està a posta per esta funció, i, desclavat, lo baixen i lo posen en unes andes de tela límpia i fina i lo baixen de la muntanya del Calvari i lo porten fins a la pedra que s'anomena de la unció, que al mateix puesto unguen a Cristo, Nostre Redemptor, i ungit com feren a Cristo, la imatge, se predica lo sermó de la Passió i mort de Cristo en llengua del país, que és llengua àraba, i tots los del país lo entenen,⁸⁶ i la sent qui vol, i molts dels turcs l'escolten, pues si prediquen davant la porta del Santíssim Sepulcre i de dins i fora la poden oir, si volen. I acabat lo sermó, [13r] que és lo 6, posen la imatge de Cristo, ja ungit amb aigües oloroses per mans del reverend pare Guardià de Jerusalem, altra volta a les andes i lo porten al Santíssim Sepulcre. I entrat en lo Santíssim Sepulcre, i perquè m'entenguen, a la capella del Santíssim Sepulcre, se predica en⁸⁷ llengua espanyola, i acabat lo sermó és acabada la funció. Consideren los que llegiran estes retxes⁸⁸ què funció serà esta al mateix puesto d'on nostre Redemptor morí i fou sepultat, què cor hi haurà de bronze que veja esta funció que no se derritesca en llàgrimes dels cristians.

85. *pràctiques*: per prèdiques.

86. *entenen*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit, *entèrran*.

87. *en*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

88. *retxes*: al manuscrit, *racas*, probable error del copista.

Lo dissabte sant, los grecs, quan trauen lo foc diuen que és foc sant, i és foc del diable, pues los tenen enganyats, pues diuen que baixa del cel, i és que un bisbe dels grecs amb alguns dels altres, i també los armenis, entren dintre de la capella del Santíssim Sepulcre i porten baix la cota una llanterna encesa⁸⁹ que ningú la vege, i encenent dintre un o dos manats de candeles, ixen amb les candeles enceses i lo poble grec està fora i prenen amb una candela del llum d'aquelles candeles que trauen enceses de la capella del Santíssim Sepulcre. I aquella candela que han encesa la tenen per gran relíquia, pues han pres del llum d'aquell foc que ha baixat del cel. Miren qui són los grecs cismàtics i què cosa tan desproporcitada,⁹⁰ pues fins los turcs se'n burlen, i ells ciegos. En esta acció tan desproporcitada i en⁹¹ esta funció no he vist jamai major confusió per veure qui serà dels primers per pendre a aquella llum del diable.

Lo dia de la Resurrecció se fa professó i se roda tres voltes lo Santíssim Sepulcre i se canten quatre evangelis d'aquella setmana, i tots los religiosos sacerdots porten capa i una atxa encesa, i los religiosos llecs porten dalmàtiques, però és professó molt alegre i causa molta alegria al qui considera aquell dia i lo puesto.

Después de nosaltres fan la professó los grecs, quan les pasqües vénen juntes, i tenen per mestre de cerimònies un turc, pues ell los arreglen,⁹² i esto jo ho he vist. Miren què gent tan desdichada. Después d'ells, la fan los armenis, galissos⁹³ i abissinos, però estos van amb molta gravetat i no han de menester que los turcs los servesquen de mestre de cerimònies.

[...] los peregrins que vénen ja de Babilònia,⁹⁴ ja de l'Armènia, ja de Constantinoble, ja del Caire i altres parts i no és de mirar, pues tots diuen que si no van a visitar los llocs sants no se poden salvar, però gent més devota i piadosa que la nació armènia, crec que no hi ha en tota la Cristiandat. ¡Llàstima sien cismàtics!

Dia de la vigília de l'Ascensió anàrem a visitar lo puesto d'on Cristo se'n pujà al cel. A la tarda cantàrem vespres i completes i férem professó rodant una petita iglésia o capella [en] la qual dintre hi ha un senyal d'un peu dels dos senyals que deixà Cristo quan [13v] se'n pujà al cel,

89. *encesa*: és correcció meva; el manuscrit diu *essesa*.

90. *desproporcitada*: el copista havia escrit desproporcionada primer, però ratlla -ona- i escriu -ita-, tal com torna a escriure més avall.

91. *en*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

92. *arreglen*: al manuscrit, 'erreglan', posen en ordre (*DCVB*).

93. *galissos*: lectura errònia del copista per gofitos (coptes).

94. *Babilònia*: a l'Edat Mitjana hom anomenava Babilònia el Caire vell, però també s'aplicava a tota la capital.

que lo altre lo tenen los turcs en lo temple de Salamó dient que és de Mahoma, i lo senyal d'est puesto és del peu esquerre de Cristo, i segons indica lo senyal d'est peu esquerre mirava al nord quan se'n pujà al cel, i lo senyal és en una penya viva a igual de terra, i és mosqueia i restí admirat nos deixassen fer nostres devocions en una mosqueia, i amb diners tot s'alcança d'esta canalla, pues a mitjanit cantàrem matines i después cantàrem la missa i diguérem missa tots los sacerdots. Acabades estes funcions, nos n'anàrem a Jerusalem, i a la una hora de la tarda tornàrem a cantar nona i és funció esta del procurador i dels espanyols. I volent jo i mon company i un altre espanyol antes de començar nona anar a pendre la fresca, nos donaren calent, pues isqueren de casa lo santó deu o dotze minyons d'alguns deu anys i nos apedregaren valentament, i a mi me pegà⁹⁵ un d'ells una punyada en les costelles dretes que, sent així que era un minyó, judiquí si seria alguna mà de ferro o devia tenir algun dimoni en ella, pues me durà més de dos hores lo dolor, i tan acarnissats estaven contra nosaltres que un criat del santó, home fet, no els⁹⁶ podia detenir. I si les criatures fan esto contra nosaltres sens fer-los⁹⁷ ninguna cosa, ¿què faran los hòmens?

Digueren nona i después professó com lo dia passat. Después d'haver fetes nostres devocions i adorat aquella santa pedra de què deixà Cristo quan se'n pujà al cel, anàrem a visitar tota esta santa muntanya pisada per Nostre Redemptor tantes vegades. I lo primer fou lo puesto d'on plorà Cristo la destrucció de Jerusalem; después, d'on estaven los apòstols quan Cristo se'n pujà al cel; d'aquí a on féu lo Pare Nostre; a on predicà lo judici als apòstols; a on feren los apòstols lo Credo, i a on feren lo credo hi ha una com a capella amb 12 arcs que féu santa Helena.

D'aquí als sepulcres dels Profetes, i estan com unes estàncies baix terra; d'aquí a on anuncià lo àngel la mort —o que se li acercava la mort— a Maria santíssima. La petjada⁹⁸ o lo puesto a on Cristo se'n pujà al cel és en lo més alt de la muntanya. I acabat de visitar, nos n'anàrem a Jerusalem. De les muralles de Jerusalem al puesto de la petjada o senyal que deixà Cristo quan se'n pujà al cel hi haurà per lo dret poc més de mitja hora.

Esta muntanya és gran i se cultiva en blat i llegum, però oliveres n'hi ha poques, sent així que se diu monte Olivete per les moltes oliveres [que] hi havia en aquell temps. I a estos llocs dits a tots hi ha senyal.

95. *pegà*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu *pagaren*.

96. *no els*: és correcció meva; al manuscrit, *nos*.

97. *fer-los*: és correcció meva; al manuscrit, *ferlo*.

98. *petjada*: és correcció meva; al manuscrit, *petada*.

Així com lo dia de l'Ascensió se visita i se diu lo ofici, també lo dia de l'Assumpció se fa la mateixa funció en lo sepulcre de Maria santíssima.

Lo dia de la nativitat de Maria santíssima se va a d'on nasqué. La segona festa de l'Esperit Sant se va a casa Caifàs; lo dia de sant Jaume, d'on fou degollat lo sant, i és convent d'armenis; i lo dia de sant Joaquim, santa Anna i sant Josep se va al sepulcre de Maria santíssima, i en estos llocs sols s'hi va a la matinada.

[14r] Lo dia de Corpus se fa la funció en lo Santíssim Sepulcre i se fa professó rodant tres voltes lo Santíssim Sepulcre, i és de pontifical, i lo Guardià porta la custòdia, i los grecs, a la sua professó, lo patriarca la porta posada sobre lo seu cap, la custòdia, tenint-la amb les mans, que apareix que porta algun cove de fruita, i vestit també patriarcalment.

I havent estat en est puesto del Santíssim Sepulcre deu mesos, me manaren [que] anés al puesto d'on nasqué sant Joan Batista, que era algun temps la ciutat de Judà, i per lo camí de Jerusalem a Sant Joan s'encontra lo puesto d'on tragueren lo arbre per a fer la creu de Cristo, i s'anomena Santa Creu. Hi ha un convent de grecs.

I arribat a la ciutat de Judà d'aquell temps, que ara l'anomenam nosaltres Sant Joan, estiguí catorze mesos. Lo que aquí visití serà per son lloc.

BETLEM

Después de catorze mesos, me manaren anàs a Betlem, i passant de Jerusalem a Betlem, que era per lo setembre, s'encontra primer a un tir de pedra del camí lo puesto a on estava un arbre anomenat Terebinto, que baix d'aquest puesto se refugià Maria santíssima amb son fill per la inclemència del temps, i lo arbre –diuen– abaixà les rames, i ara no hi ha sinó una olivereta. Después s'encontra lo puesto d'on als Reis Magos tornà aparèixer l'estrella que se'ls havia escondida quan entraren en Jerusalem, quan anaven adorar lo fill de Déu en Betlem. Hi ha una cisterna i se diu la cisterna dels Reis. Després s'encontra lo convent que se diu de Sant Elies, i és que allí dormí molt temps, i són grecs. Después s'encontra lo sepulcre de Raquel;⁹⁹ después la cisterna de David, que quan estava en campanya desitjà tant d'aquella aigua. I arribat a Betlem, nos n'anàrem al convent. Hi ha de Jerusalem a Betlem hora i mitja, com també de Betlem a Sant Joan o ciutat de Judà d'aquell temps.

És Betlem una població desdixada, que ni sis cases hi ha que fassen

99. *Raquel*: és correcció meva; al manuscrit, *Rachel*.

carrer. Hi haurà dos mil i sis-cents persones entre grecs, turcs i catòlics, i de catòlics n'hi haurà alguns sis-cents, i a l'entrar al convent se passa primer per la iglésia que fou de santa Helena. I té de llarg, midada amb los peus meus, 206 peus; d'ample al cruzero, 100 peus. Té esta iglésia de la porta fins al cruzero dos rengles de columnes de màrmol d'alguns 21 palms¹⁰⁰ d'alt, que fan 44¹⁰¹ a cada renglera.

Passada la iglésia, anàrem al puesto d'on nasqué Cristo i s'han de baixar setze esgraons, i s'hi baixa amb dos escales, una a cada part, i del puesto d'on nasqué fins al pessebre s'han de baixar tres graons. Hi haurà del puesto a on nasqué Cristo fins al pessebre 25 palms, i del pessebre fins a l'adoració dels Reis, [14v] que és al mateix paviment, deu palms. Cremen en la Santa Gruta contínuament setze llànties, i alguns altres dies més.

Después d'esta Santa Gruta se va al puesto més adintre, a on estava sant Josep retirat, i per lo dret hi haurà del pessebre alguns 48 palms; més adintre se venera la cisterna dels Sants Innocents, que és lo puesto [on] les mares los posaren, i ells, per tenir la palma del martiri, se descobrien. I del puesto del Naixement hi haurà 50 palms. Més adintre se venera lo sepulcre de sant Eusebi, abat de Betlem; después se venera lo sepulcre de santa Paula i sa filla, santa Eustòquia; después se venera lo sepulcre de sant Jeroni, i més adintre se venera a on sant Jeroni posà la Bíblia en lengua latina.

En est convent hi ha dos iglésies: la una que és la ja dita de Santa Helena, i lo altar major està damunt del Naixement, i l'altra se diu Santa Caterina, i cada iglésia té son orgue, i esta de Santa Caterina serveix per dir los oficis los dies ordinaris i l'altra per los dies de festa per ser més capaç. Les funcions [que] se fan en Betlem són estes.¹⁰²

Nou dies antes de la vigília de Nadal se predica cada dia de la vinguda del fill de Déu, o per millor dir, de l'expectació del part de Maria santíssima en lo portal de Betlem, i se predica també en¹⁰³ quatre llengües: tres dies en italià, dos en francès i dos en espanyol –i lo any 1735 me tocà a mi un dia d'estos– i dos en llengua àraba, estant a l'hora de l'ofici patent lo Santíssim Sagrament.

100. *palms*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *palm*.

101. Al manuscrit, al costat de 44 hi ha les lletres SL.

102. Els franciscans van atendre la basílica des del 1347 fins al 1517 en què, amb l'arribada dels otomans, els grecs els desplaçaren d'aquesta funció i els religiosos de sant Francesc es quedaren a servir l'església de Santa Caterina.

103. *en*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

Acabada esta novena, arriba la funció del dia o nit de Nadal, i se fa d'esta forma: acabades les matines i missa del Gall, que se diu tot de pontifical,¹⁰⁴ va lo Guardià de Jerusalem revestit de pontifical a l'altar major, que ja hi ha un Ninyo hermosíssim sobre ell i, formada la¹⁰⁵ professó d'alguns 60 religiosos, tots amb un sobrepellís i una atxa encesa, pren lo Guardià lo Ninyo sobre les dos mans i, anant cantant himnes, se va rodant la¹⁰⁶ iglésia gran; se baixa per una escala de les dos a la Santa Gruta i sent a la Santa Gruta lo Guardià posa lo Ninyo que porta tot despullat al puesto del Naixement, i lo diaca comença a cantar lo Evangeli de la primera missa, i en arribar en aquelles paraules «*et pannis hic cum involvit,*» pren una fina tela i lo cobre, i el mateix que lo va cobrint va cantant les paraules ja dites, i prenent lo Ninyo amb molta reverència, lo porta al puesto del pessebre, i portant-lo al pessebre va cantant estes paraules: «*et reclinant eum in hoc presepio,*» acció que és per eternir les pedres sols lo considerar que aquell és lo mateix puesto. I acabant després lo diaca lo evangeli, canta tota la comunitat la Glòria. Acabada esta funció, la professó puja per l'altra escala i se va a cantar les laudes, i jo he tingut la ditxa d'encontrar-m'hi dos anys en esta santa funció.

[15r] Tots los sacerdots diuen una missa a l'altar del Naixement est dia, i lo reverendíssim també, perquè les funcions de les misses cantades se fan a la iglésia gran, que no se poden fer a la Santa Gruta per ser poc capaç, i a la sua missa baixa que lo Guardià dóna la comunió a tots los seculars, que són molts, que a voltes està una hora. Lo dia dels Reis també se diu tot de pontifical en la iglésia gran, i les misses al puesto de l'adoració, qui vol, esto és, les misses baixes, però lo demés temps de l'any i sempre que volen se pot dir a estos dos puestos; com també en lo Santíssim Sepulcre i al Calvari d'allí a on fou crucificat.

Altre dia anàrem a Fons signatus i Hortus conclusus. En Fons signatus no s'encontra més cosa que tres natatòries o basses grans, que en cada una pot estar qualsevol galera i vaixell per ser molt fondes, amples i grans, i d'estes basses va l'aigua en Jerusalem per conductes que féu Salamó, i especialment va esta aigua al temple de Salamó per fer estes mones la confessió, pues la sua confessió és rentar-se.

D'aquí baixàrem a Hortus conclusus, i a est puesto no s'hi encontra sinó una petita font i muntanya a una part i altra, i un poc de pla cosa d'un tir de pedra.

104. Ratllat 'a l'altar major'.

105. *la*: és correcció meva; al manuscrit, *lo*.

106. *la*: és correcció meva; al manuscrit, *lo*.

Les robes [que] té est santuari és cosa rica de tot gènere de colors, i lo dia de Nadal tot ix en companyia a estes festes de Nadal. Cremen a la Santa Gruta –que sols són los tres santuaris: la Nativitat, Pessebre i Adoració dels Reis–, 50 llànties de plata i no molt grans.

Altre dia anàrem a visitar lo puesto a on estaven los pastors quan lo àngel los anuncià lo naixement del Fill de Déu, i est santuari està baix terra i se baixen vint esgraons. Hi diguí missa, pues hi ha una iglésia d'alguns quatre peus de llarg.

D'allí anàrem a un lloc que es diu dels Pastors, i se visita una cisterna que diuen que estava Maria santíssima en esta població quan anava a buscar aigua, que l'aigua pujava fins dalt i després se'n tornava a baixar.

D'aquí anàrem a visitar lo convent que se diu de Santa Paula, lo lloc a on estaven los pastors quan lo àngel los anuncià lo naixement del Fill de Déu. Dista de Betlem dos quarts.

Altre dia anàrem a la cova [que] s'anomena de la Llet de la Mare de Déu per nosaltres, i és que Maria santíssima escampà llet en esta cova dels seus virginals pits, i fins les turques hi tenen veneració, pues hi ha en ella uns gresolets i les turques hi porten oli per il·luminar aquella santa cova. Així m'ho digueren; jo no ho he vist. La terra és apropiada per a febres i per la llet i altres mals, segons la fe [que] tenen en ella. Dista esta cova del convent dos tirs de pedra. Tres vegades hi entrat en esta ciutat de Betlem, però és cosa i ciutat molt desdixada, i la gent no menos.

Altre dia [15v] anàrem a la cova a on David tallà la capa o vesta a Saül, i s'anomena Engaddi.¹⁰⁷ Dista de Betlem dos hores poc més poc menos. En est puesto no s'encontra més de dos coves, i no molt grans. D'est puesto se veu lo mar Mort i les sues muntanyes, i si lo mar Mort fos tan plausible com són les sues muntanyes, seria gran cosa. I preguntant a un que nos acompanyava,¹⁰⁸ que havia poc temps que s'havia fet catòlic i havia estat molt temps per lo mar Mort, quant llarg era, i me respongué que a bon caminar havia de menester de 18 a 20 hores de llarg, i d'ample algunes quatre hores, i que no s'hi criava peix, sinó al puesto d'on entra lo riu Jordà, que encara l'aigua és dolça i del mateix riu, i que no tenia l'aigua ni una palla i que tot se n'anava a fondo, i que se feien¹⁰⁹ algunes

107. *Engaddi*: En-Gaddí. Oasi a la ribera occidental del mar Mort, al desert de Judà. Als seus voltants, hi abunden les coves i refugis naturals pràcticament inaccessibles. Són famoses les coves de Qumran, on es van fer valuosíssimes troballes documentals.

108. *acompanyava*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *acompanyaven*.

109. *feien*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *feya*.

fruites molt hermoses de l'exterior, però dintre no hi ha res sèrio, cosa com estopa. I jo sols hi vista una poma i era de la manera [que] me digué est home. I també s'hi fa molta¹¹⁰ sal per clots i forats.

D'est puesto d'Engaddi se veuen les muntanyes de Sant Saba,¹¹¹ que era abat de deu mil monjos, però lo convent no es veu, i dista lo convent de Sant Saba de Betlem algunes sis hores.

Dia 1 de juliol de 1736 me manaren tornar a Sant Joan, havent estat alguns dotze mesos en Betlem, i per estar embrollat lo camí dels àrabs, partírem de Betlem a les dos hores de la nit, acompanyats de nou hòmens amb armes, i gràcies a Déu no trobàrem sinó algunes ensopegades per lo camí molt pedregós.

LA JUDEA

Arribats a on nasqué sant Joan Batista, que ara se diu Ain Karem,¹¹² que vol dir font del vinyador, i en altre temps era la ciutat de Judà, anàrem al puesto a on nasqué sant Joan i s'hi baixa amb set esgraons. Hi ha en est puesto un convent fet a l'espanyola. La iglésia és petita, amb lo cor dalt, i així en est poble sols se compon de turcs i de catòlics, i los catòlics seran, entre criatures i tot, algunes 70 persones. Dista Sant Joan de Jerusalem una hora i mitja. Esta població és petita, però la gent més endemoniada contra nosaltres no n'hi ha en tota la Turquia.

Altre dia anàrem al puesto a on Maria santíssima visità a sa cosina santa Elisabet, i dista del lloc a on nasqué sant Joan un tir de pedra, i algun temps era convent de monges. Aquí lo santuari està casi a l'igual de terra per estar al pujar a una muntanya, i volent los turcs habitar en est sant lloc, los succeïren vàries coses afins que los obligaren a que se n'anassen, i per a poder-lo tenir nosaltres lo haguérem de comprar, lo que ja era nostre. Hi diguérem missa [16r] i tots los anys s'hi va lo dia de la Visitació a cantar la missa, i moltes vegades lo any.

Altre dia anàrem al desert a on sant Joan féu penitència, i la pedra sobre la qual descansava i dormia serveix d'altar per dir missa. És¹¹³ desert, però alegre. Diguérem missa, i dita la missa anàrem a la font que està cerca del santuari, de la qual aigua bevia lo sant.

110. *molta*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *molt*.

111. *Sant Saba*: el convent que s'hi troba és del 492, fundat per aquest sant. Fou destruït al segle VII per perses i àrabs i fou reconstruït a començament del VIII.

112. *Ain Karem*: poble voltat de muntanyes situat a uns 5 km al sud-oest de Jerusalem.

113. *És*: és correcció meva; al manuscrit, *est*.

Después anàrem a on estava lo garrofer de les quals garrofes se mantenia lo sant, i dista del puesto d'on descansava un tir de pedra. Fetes nostres devocions, ne nos anàrem a visitar lo sepulcre de santa Isabel, que és al mateix desert. Lo garrofer de les quals garrofes s'alimentava sant Joan fins lo any 1732 havia durat, i haguera durat més, sinó que un dimoni de turc hi posà foc, i veient [que] no podia viure, lo tallaren. Cerca del santuari de la Visitació hi ha una font molt bella, i l'aigua primer passa per lo puesto de la Visitació. Dista lo desert d'on féu penitència sant Joan d'on nasqué, que era la ciutat de Judà en aquell temps, alguna hora.

Altre dia anàrem al puesto a on David llevà la vida al gegant Goliat, que és la vall del Terebinto, i a on li llevà lo cap hi ha un edifici però derruït, i dista de Sant Joan alguns cinc quarts. Lo any 1636,¹¹⁴ al mes de,¹¹⁵ despullaren los turcs a un religiós portuguès, que lo deixaren sols amb los calçotets, i los hi volien llevar també perquè havia fet una poca de resistència. A¹¹⁶ un espanyol, lo any 1737 lo despullaren i, a la nit, hagué d'anar cerca de tres hores nu fins a Rama, i a esto fins los calçotets li llevaren, segons se deia de l'altre. Jo lo viu. I est mateix any, havent tingut dos turcs algunes raons amb los torcimanyans de Jerusalem i amb lo genésero que és a la guarda, que tenim sempre a la porta, vingueren a Sant Joan i demanaren lo Guardià i lo volien bastonejar, i lo torcimany, [que] ja s'havia per a què venien, no volgué avisar lo Guardià i li arrancaren un *ganxarra* que diuen ells, que és com una alfanja, i per a donar-li sobre lo cap, i lo detingueren. I fou una dona catòlica [que] se compongué amb uns pocs de diners. Altres coses passaren amb esta canalla d'est poble que seria molt llarg de contar-ho.

Quan se mor algun turc, lo dol són balls, i com un ball rodó, pegant-se les turques amb¹¹⁷ les mans a la cara, cantant sos versos amb sa llengua, i sols són les dones les que li fan lo ball. Quan se casen, lo home ha de donar lo dot a la dona, diferent d'aquest país segons la calidat de la gent, i quan se casen, si han d'anar fora les dones, va a cavall ella sola i tot lo acompanyament va a peu. Lo dia que se casen és costum lo donar arres a tots los del poble. Esto sols se fa en los llocs i no en les ciutats.

[16v] Un dia, esta canalla¹¹⁸ tenint malícia contra nosaltres perquè

114. 1636: la lliçó és correcta, però probablement ha de ser 1736.

115. Hi ha un signe intel·ligible.

116. A: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

117. *amb*: és correcció meva; al manuscrit, *a*.

118. *canalla*: és correcció meva; al manuscrit, *canyalla*.

no nos podien fer algun agravi, perquè los cabos eren en nostre favor i ells eren alguns divuit, anaren a la nit a un torsimany, li tallaren les oliveres, que valien més de cent;¹¹⁹ a un altre la vinya i tots los arbres que tenia; a un altre li feren caure un tros de casa que feia nova; i a un altre li feren trossos de la pedra del sepulcre de son pare, i a nosaltres foradaven ja la paret de l'hort per entrar, sinó que los que feien guarda cridaren. Consideren què canalla en est país. Nosaltres sempre estam amb la mort prop, ja de la pesta, ja d'una rebel·lió, i consideren qual serà la sua malícia que anaren a tallar les oliveres del puesto de la Visitació, i tants anys ha que hi eren i jamai les havien tocades. Un dia viu barallar a dos turques, que poques vegades se veu.

A les criatures, com naixen per est país, les freguen tota la persona amb sal set o vuit dies, i preguntant a un dels torsimanyes com era que lo seu fill sempre tenia mal a les orelles, me digué que no havia estat ben salat, que si lo haguessen ben salat set o vuit dies no tindria la carn tan dolça i no tindria aquell mal, i no entenent-lo jo, li fiu explicar i me digué lo referit.

Dia 18 de febrer de 1737 isquérem de Sant Joan per anar a Betlem per a fer l'última visita, havent estat en est santuari d'on nasqué sant Joan i Visitació vint mesos, i passàrem per cerca la font que se diu de sant Felip, a on sant Felip batejà lo eunuco de la reina d'Etiòpia anomenada Candacis,¹²⁰ i no fórem a ella perquè plovia, i passant avant passàrem per lo puesto d'on se tragué aquell raïm de promissió que calien dos hòmens per portar-lo.

Arribats en Betlem, férem nostres devocions, i havent visitat a tots los santuaris, que per espai de vuit dies estiguérem allí, i encomanant-nos a Déu i a les persones de nostra obligació, partirem per la ciutat de Jerusalem. Hi ha de Sant Joan o de la ciutat de Judà a Betlem hora i mitja.

Arribats en Jerusalem, entràrem alguns dies dintre lo Santíssim Sepulcre, i havent visitat a nostra satisfacció los santuaris del Santíssim Sepulcre, Calvari i dels demés de fora del Santíssim Sepulcre, com lo carrer d'Amargura i demés [que] s'encontren en la santa ciutat, determinàrem de partir-nos per nostra santa¹²¹ província de Catalunya, nostra mare.

119. 100: a continuació hi ha un signe intel·ligible.

120. *Candacis*: és un títol, no pas un nom propi, i tampoc no era ben bé reina d'Etiòpia, sinó d'un territori situat a l'Alta Núbia.

121. *santa*: és resolució de S^a, i per tant també podria significar seràfica.

RETORNO DE LA CIUTAT DE JERUSALEM A BARCELONA

Dia 14 de març 1737, a les 8 hores de la nit, vigília de l'Anunciació de Maria santíssima, partírem de la ciutat de Jerusalem i s'obriren les portes per nosaltres. El perquè seria llarg de contar-ho. Sols una cosa dic, i és que lo dia antes que ja teníem de marxar se sabé que nos aguardava en lo camí una emboscada per a dar-nos lo que nosaltres no volíem, i acompanyats amb un cabo d'àrabs, que aixís nos valem de canalla per llibrar-nos de canalla, caminàvem a la nit i passant un torrent d'on passava aigua bastantament, la cavalcadura que jo portava s'agenollà, amb què aní fresc tota la nit, però era tanta la congoixa que tenia què seria de nosaltres, que fins que fórem en part que estàvem segurs no sentí fred. En fin arribàrem en Rama amb l'esquena [17r] eixuta, però no la mitat de l'hàbit i calçotets, i gràcies a Déu arribàrem a Rama a les 7 hores de la matinada havent caminat tota la nit i per camí de gran ronda.

És est país de Rama tot praderia i molta planura. Té Rama son governador, com s'ha dit, i també en Jerusalem no tenen sinó governador. Lo endemà, que fórem en Rama, anàrem a visitar una iglésia que hi ha baix terra, quadrada, i d'una part té quatre naus i d'altra ne fa cinc, amb ses columnes, i s'hi ha de baixar amb dotze graons i lo damunt o bòveda de la iglésia és a l'igual de la terra, i era del temps dels cristians i ara serveix de cisterna per tots i és al mig d'un camp, i cosa més hermosa no he vista en est país de Llevant. I a les bòvedes hi ha com una finestra per donar llum. Se coneix quant gran era Rama en aquell temps. Ací en Rama és la casa de Nicodemus, lo qui tingué la ditxa de baixar a Cristo de la santa creu después de mort. Hi ha de Rama a Jerusalem algunes nou hores, com s'ha dit.

De Rama anàrem a Jafa. Dista Jafa de Jerusalem algunes tretze hores, i de Rama a Jafa tot és terra plana.

De Jafa nos embarcàrem per Acre i passàrem sempre per cerca de terra. Tinguérem temps de mirar-nos la Cesàrea, habitació dels àrabs.

Arribats en Acre, quan tinguérem ocasió anàrem a visitar lo santuari de la Verge del Carmelo.¹²²

122. *Carmelo*: el Carmel és una serralada d'uns 25 km de llarg per sis o vuit d'ample i una altura màxima de 550 m. Està al costat de la ciutat de Haifa. A mitjan segle XII, s'hi fundà l'orde carmelità, però els monjos hagueren d'abandonar el lloc el 1291, quan Sant Joan d'Acre caigué en mans dels àrabs. El 1631 foren autoritzats a construir-hi un convent, on s'estigueren fins al 1767. Després n'aixecaren un altre en un altre lloc.

Lo dia que havíem d'anar a la Verge del Carmelo nos digueren que al portal nos¹²³ aguardaven los animals per anar-hi, que per aquella terra no se va a peu, i judicant serien algunes cavalcadures bones, encontràrem [que] eren burros, i a mi me tocà un burro, i no menos al meu company, sens albarda, sols una mantota lligada, sens estreps ni ronsal. Judiquen quins cavalls de regalo, i si voliém anar a peu, no volien. I lo millor fou que per lo camí s'han de passar dos rius i no se poden passar, sinó per dintre mar, que és menos mal. Quan isquérem del primer riu, ja estiguérem ben mullats de la cintura en avall. Arribàrem al segon riu i com lo mar estava un poc alborotat, quan passàvem venien les oles i traspassaven fins les orelles dels cavalls de regalo. Encara ventura que lo ronsal amb què estàvem agafats era fort, que era lo coll dels burros. Consideren si eixiríem ben frescos, i sent als primers d'abril, però ho prenguérem alegrement. Arribàrem al convent del Carmelo tots mullats. Dista lo Carmelo d'Acre quatre hores.

Lo endemà anàrem a visitar lo puesto d'on dormia lo profeta Elies, i és una cova molt gran, i ara és mosqueea, i és feta de la mateixa roca un cielo raso molt bello. Té esta cova, en una part, com una capelleta i és a on lo sant profeta dormia, i Maria santíssima quan estava en Natzaret, que dista de Natzaret [17v] algunes deu hores, poc més poc menos, i anava visitar aquella capelleta, i [en] esta cova s'ajuntaven tots los profetes moltes ocasions.

Altre dia anàrem al puesto d'on estava lo profeta Elies quan véu pujar lo núvol del mar, que és lo propi santuari, que lo convent és a algun mig quart apartat d'est santuari i sols hi ha una capelleta que diuen que Maria santíssima digué que en aquell puesto hi fabricassen una capella. Diguérem missa i nos ne tornàrem al convent, i a dos tirs de pedra estava lo convent antic, i se deia de Sant Bartoldo, i cerca la mar hi ha un altre que se deia de Sant Àngel i un i altre estan destruïts, i lo de Sant Bartoldo estava a la cima de la muntanya.

Estan en est convent de cinc a sis religiosos del Carne descalços, i estan de mala manera per los àrabos, pues ni lo Santíssim Sagrament s'atreveixen [a] tenir en lo sacrari per temor d'aquella canalla d'àrabos.

Altre dia anàrem al jardí que diuen de Sant Elies, i dista algunes dos hores del convent, i se diu jardí del sant profeta perquè passant lo profeta per aquell puesto demanà a l'hortolà [que] li donàs alguna fruita per fer passar la set, i lo hortolà tan desatent li digué que no hi havia sinó pedres. I Déu lo castigà, que tot lo de l'hort se convertí en pedres. En est

123. *nos*: és correcció meva; el manuscrit diu *mo*.

puesto s'encontren tot gènere de fruites fet pedres. S'encontra en est puesto un convent que se deia de Sant Torquat, i encara s'hi coneixen algunes oficines.¹²⁴ Cerca del convent s'encontra una font d'una aigua bellíssima, i se diu de sant Elies. I havent fetes nostres devociions en estes santes muntanyes, havent estat cinc dies, ne nos tornàrem a Acre burrialment, però eren millor que [a] la vinguda.

Havent estat en Acre alguns dies i passejada la ciutat, nos embarcàrem per la ciutat de Saida,¹²⁵ que altre temps se deia Sidon, i Cristo féu molts miracles i predicà en ella. I antes d'arribar a Saida passàrem cerca Sur,¹²⁶ que en temps de Cristo s'anomenava Tiro i ara sols hi ha un castell molt derrotat, però hi ha un bon port.

Arribàrem a Saida passant cerca la ciutat de Serepta,¹²⁷ però tota derrotada. És Saida una bona ciutat de Turquia i tenen son baixà, que és com a Espanya lo virrei. És molt deliciosa i plausible i molt de regadiu. I estant aguardant embarcació, anàrem al puesto a on Cristo curà la cananea i vérem lo puesto a on Cristo predicava, que està en una muntanya. Aquí fou que viu que anant a enterrar un turc. Lo santó anava detràs i així com a Cristianidat lo rector porta la capa quan van amb algun mort, est santó portava un cofa¹²⁸ de palma posat sobre lo coll, cosa que no havia vist en¹²⁹ molts que havia vist enterrar. De Saida a Acre hi ha un dia.

En fin nos embarcàrem dia 14 de maig de 1737. Passàrem a Xipre. De Saida a Xipre hi haurà com de Barcelona a Mallorca, havent estat alguns dies [18r] a Xipre amb la mateixa embarcació, que era un vaixell de 26 canons francès, però ponentes.¹³⁰

Partits de Xipre, anàrem per un poc de mal temps cerca la isla

124. *oficines*: obradors, tallers.

125. *Saida*: ciutat del Líban a uns 40 km al sud de Beirut. Població fenícia antiquíssima, també anomenada Sidó. Es troba documentada ja al III mil·lenni a C. Els croats la conqueriren el 1111 i la conservaren, amb algun parèntesi, fins al 1291, en què caigué Sant Joan d'Acre en mans dels àrabs. El 1517 passà a formar part de l'Imperi otomà. Al segle XVIII era el port de Damasc.

126. *Sur*: nom amb què era coneguda l'antiga població de Tir, ciutat fenícia. Dista 87 km de Beirut. És documentada ja al III mil·lenni a C. El 332 caigué en mans d'Alexandre Magne i Fenícia deixà d'existir. Després formà part de l'imperi seljúcida, fou província romana i després de l'Imperi bizantí. Els croats la retingueren del 1124 fins al 1291. Llavors caigué en una decadència total. Començà a refer-se al segle XVII.

127. *Serepta*: Sarepta, ciutat que fou bisbat llatí en temps dels croats.

128. *cofa*: és mot femení al *DCVB* i al *DECLLC*.

129. *en*: és correcció meua segons el sentit; al manuscrit, *ab*.

130. *ponentes*: mot desconegut.

d'Escarpant¹³¹ i vérem també la isla de Rodes.¹³² Después passàrem cerca Càndia, Malta, i de Malta fórem a donar fondo al castell de Geripoli, quatre hores de Tunis. Después passàrem la isla de la Pantel·lària¹³³ i Sardenya i arribàrem a la quarantena de Marsella als 2 juliol, dia de la Visitació de Maria santíssima, havent estat per lo camí 49 dies. Acabada la quarantena, nos embarcàrem i vinguérem a desembarcar a la ciutat de Mataró, dia 2 setembre de 1737.

Los convents que té Terra Santa són 23.¹³⁴ Lo primer és Sant Salvador i lo Santíssim Sepulcre en la ciutat de Jerusalem; Betlem; a on nasqué sant Joan Batista, que en aquell temps era la ciutat de Judà; Natzaret, Rama, Jafa, Acre, Saida, Trípoli, Scandarona,¹³⁵ Harissa,¹³⁶ Lataquia,¹³⁷ Mepodamasco;¹³⁸ Xipre dos: en la ciutat de Nicosia un i lo altre en la ciutat de Làrnaca; al Gran Caire dos: un al Caire nou i lo altre al Caire antic, Alexandria, Rosetta,¹³⁹ Feisman,¹⁴⁰ Constantinoble.¹⁴¹

Estan en estos convents i subjectes al molt reverend pare Guardià de Jerusalem 200 religiosos, poc més poc menos, segons lo temps, i prego al lector dissimúlia les faltes que encóntria en est viatge. Esto és lo que *visus*, viu i passí en esta peregrinació de la ciutat de Jerusalem i llocs sants de Terra Santa.

Fr. Pau Pou. 1737.

131. *Escarpant*: Scarpanto, illa del mare Egeu, situada entre Rodes (45 km) i Creta (100 km). Té forma allargassada (48,5 km de llarg per 15 km d'ample, amb una superfície de 288 km². Pertany a Itàlia des de 1912.

132. *Rodes*: és correcció meva; al text, *Roda*.

133. *Pantel·lària*: illa volcànica al sud-oest de Sicília, a 110 km de l'illa i a 70 de la costa africana. Té forma allargassada (14 km de llarg per 8 d'ample). Fou posseïda pels Requesens de 1492 al 1620 amb títol de prínceps.

134. A continuació, però, en cita vint-i-dos. Es deixa Alep i Damiata. Cal tenir en compte que la majoria d'aquests convents tenien, en realitat, una categoria canònica inferior, la d'hospici o residència.

135. *Scandarona*: Iskenderun, també anomenada Alexandreta. Població del Líban, a 110 km de Beirut.

136. *Harissa*: al manuscrit, *Ariza*. Població al peu de la muntanya del Líban. Hi havia el convent de Sant Pere i Sant Pau, dedicat a atendre els maronites.

137. *Lataquia*: al manuscrit, *Taquia*. En àrab al-Ladiqiyah. Ciutat de Síria.

138. *Mepodamasco*: Damasc. Convent de l'Assumpció, notable centre d'estudis àrabs, el qual pertanyia als franciscans d'Espanya i Portugal.

139. *Rosetta*: al manuscrit, *Roseto*. Ciutat situada a la desembocadura del Nil. L'hospici franciscà rememora la Fugida a Egipte de Jesús, Maria i Josep.

140. *Feisman*: segurament una mala lectura del copista, per Faium. A l'època, aquesta població estava a dos dies de viatge del Caire.

141. *Constantinoble*: l'hospici de la Santa Creu de Jerusalem.